

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

İKİNCİ DAİRE

AKDENİZ VE DİĞERLERİ - TÜRKİYE

(Başvuru no. 23954/94)

KARAR

STRAZBURG

31 Mayıs 2001

Bu kararda şekle ilişkin düzeltmeler yapılabilir.

İHOP'un notu: İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olup, gayri resmi tercümedir.

Akdeniz ve Diğerleri – Türkiye davasında

Başkan A. BAKA,
Yargıçlar V. STRAŽNICKÁ,
M. FİSCHBACH,
M. TSATSA NİKOLOVSKA,
E. LEVİTS,
A. KOVLER,
Geçici yargıç F. GÖLCÜKLÜ,

ve Daire Yazı İşleri Müdürü E. FRİBERGH'in katılımıyla 29 Haziran 2000 ve 3 Mayıs 2001 tarihlerinde kapalı oturumla toplanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İkinci Daire), 3 Mayıs 2001 tarihinde aşağıdaki kararı vermiştir:

USUL

1. Davanın nedeni, dokuz Türkiye vatandaşının; Mehmet Emin Akdeniz, Sabri Tutuş, Sabri Avar, Keleş Şimşek, Seyithan Atala, Aydın Demir, Süleyman Yamuk, Ramazan Yerlikaya ve Kemal Taş'ın ("başvuranlar"), 5 Nisan 1994 tarihinde, İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme'nin ("Sözleşme") eski 25. maddesi uyarınca, Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna ("Komisyon") yaptığı başvurudur (Başvuru no. 25165/94).

2. Kendilerine adli yardım sağlanan başvuranlar, Birleşik Krallık'ta kayıtlı avukatlar K. Boyle ve Professor F. Hampson tarafından temsil edilmiştir. Türk hükümeti ("Hükümet"), kendi temsilcisi Aslan Gündüz tarafından temsil edilmiştir.

3. Başvuranlar yakınlarının 1993 yılı Ekim ayında bir operasyon sırasında askerler tarafından gözaltına alındıktan sonra kaybolduklarını iddia etmiştir. Başvuranlar Sözleşmenin 2, 3, 5, 13 ve 14. maddelerine atıfta bulunmuştur.

4. Başvuru, 3 Nisan 1995 tarihinde Komisyon tarafından kabul edilebilir bulunmuştur. Komisyon 10 Eylül 1999 tarihli raporunda (Sözleşmenin eski 31. maddesi), 26'ya karşı 2 oyla Sözleşmenin 2. maddesinin ihlal edildiğini ve oybirliğiyle Sözleşmenin 3. maddesinin kayıp yakınları ve başvuranlar açısından ihlal edildiğini, Sözleşmenin 5 ve 13. maddelerinin ihlal edildiğini, Sözleşmenin 14. maddesinin ihlal edilmediğini ve Hükümetin Sözleşmenin 25. maddesinden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmediğini belirtmiştir. Komisyon 30 Kasım 1999 tarihinde Sözleşmenin 32. maddesinin 1. paragrafı ve 47. maddesi uyarınca davayı Mahkemeye havale etmiştir. Başvuranlar Mahkemede Sözleşmenin 14. maddesiyle ilgili şikâyetlerini geri çekmiştir.

5. Başvuruyla ilgili olarak AİHM'nin İkinci Dairesi görevlendirilmiştir (AİHM İç Tüzüğü'nün 52. maddesinin 1. paragrafı). Söz konusu Daire içerisinde, davayı değerlendirecek Heyet (Sözleşmenin 27. maddesinin 1. paragrafı), İç Tüzüğü'nün 26. maddesinin 1. paragrafında öngörüldüğü üzere oluşturulmuştur. Türkiye'yi temsilen seçilmiş olan yargıç Türmen, davadan çekilmiştir (İç Tüzüğü'nün 28. maddesi). Buna uygun olarak Hükümet, geçici yargıç olarak Feyyaz Gölcüklü'yü atamıştır (Sözleşmenin 27. maddesinin 2. paragrafı ve İç Tüzüğü'nün 29. maddesinin 1. paragrafı).

6. Başvuranlar ve Hükümet davanın esasına ilişkin görüşlerini sunmuştur (İç Tüzüğü'nün 59. maddesinin 1. paragrafı). Mahkeme, taraflara danışarak, esasa ilişkin duruşma yapılmasına gerek olmadığına karar vermiştir (İç Tüzüğü'nün 59. maddesinin 2. paragrafı *sonunda*).

OLAYLAR

I. DAVANIN KOŞULLARI

7. Davaya konu olaylar ve özellikle 1993 yılı Ekim ayında Türkiye'nin güneydoğusundaki Alaca köyü civarında güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği operasyon sırasında meydana gelen olaylar taraflar arasında ihtilaf konusu olmuştur. Komisyon, Sözleşmenin eski 28. maddesinin 1(a) paragrafı uyarınca tarafların yardımıyla bir soruşturma yürütmüştür.

8. Komisyonun temsilcileri (Bayan J. Liddy, Bay M. s. Pellonpää ve Bay s. Lorenzen) 30 Eylül ile 4 Ekim 1997 tarihleri ile 4 – 9 Mayıs 1998 tarihleri arasında Ankara'da tanıkları dinlemiştir. Dinlenen kişiler arasında dokuz başvuran; kayıp Turan Demir'in annesi Zekiye Demir; kayıp Nusreddin Yerlikaya'nın kardeşi Abdurrahim Yerlikaya; Behçet Tutuş'un kardeşi Selahattin Tutuş; olaylara tanık olan köylü Mehmet İlbey; Panak jandarma karakolu komutanı Ulvi Kartal; Kulp ilçe jandarma komutanı Ali Ergülmez; Bingöl cumhuriyet savcısı Kenan Sağlam; Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi başsavcısı Bekir Selçuk; Hükümetin davet ettiği köylüler Lüfti Baran, Vehbi Başer ve Hakkı Zümrüt; operasyon sırasında Bolu tugayının komutanı General Yavuz Ertürk; kayıp Mehmet Salih Akdeniz'in eşi Pembe Akdeniz ve kayıp Mehmet Şerif Avar'ın annesi ve kayıp Hasan Avar'ın yengesi Vesha Avar vardır.

9. Komisyonun olaylara ilişkin bulguları 27 Ekim 1999 tarihli raporda yer almaktadır ve aşağıda özetlenmiştir (Bölüm A). Başvuranlar Komisyonun olaylara ilişkin bulgularını kabul etmiştir. Bulgulara dair Hükümetin görüşleri aşağıda özetlenmiştir (Bölüm B).

A. Komisyonun olaylara dair bulguları

1. Genel arka plan

10. Başvuranlar 1993 yılı Ekim ayında kaybolan on bir kişinin yakın akrabalarıdır. Mehmet Emin Akdeniz Mehmet Salih Akdeniz'in kardeşi ve Celil Aydoğdu'nun amcasıdır.

Sabri Tutuş Behçet Tutuş'ın oğludur.

Sabri Avar Mehmet Şerif Avar'ın babası ve Hasan Avar'ın kardeşidir.

Keleş Şimşek Bahri Şimşek'in kardeşidir.

Seyithan Atala Mehmet Şah Atala'nın kardeşidir.

Aydın Demir Turan Demir'in kardeşidir.

Süleyman Yamuk Abdo Yamuk'un kardeşidir.

Ramazan Yerlikaya Nusreddin Yerlikaya'nın kardeşidir.

Kemal Taş Ümit Taş'ın babasıdır.

On bir kişi güvenlik görevlilerinin Kulp-Muş-Lice bölgesindeki Alaca köyü civarında yaptıkları geniş çaplı operasyon sırasında kaybolmuştur.

11. İdari açıdan Kulp ilçesine bağlı Alaca köyü dağlık bir bölgeye yayılmış, birbirinden uzak mezra ve evlerin olduğu bir alan olarak tanımlanabilir Alaca köyünün mezraları arasında Gurnik (Zekiye Demir, Aydın Demir ve Turan Demir'in yaşadığı yer), Mezire (Sabri Avar, kardeşi Hasan Avar ve oğlu Mehmet Şerif Avar, Bahri Şimşek ve Mehmet Şah Atala'nın yaşadıkları söylenen yer), Pireş (Abdo Yamuk'un yaşadığı yer), Kepir ve Şuşan vardır. Kayalısı ise yakında olmakla birlikte Muş iline bağlıdır ve mezraları arasında Licik bulunmaktadır (Ramazan Yerlikaya ve Abdurrahim Yerlikaya'nın kardeşleri Nusreddin ile yaşadıklarını söyledikleri yer; Sabri Tutuş da babası Behçet Tutuş ile burada yaşadığını söylemiştir; Selahattin Tutuş burada yaşamıştır).

12. Alaca köyü, bazı insanların göçebe hayat tarzı yaşadığı ve meyve ve ceviz ağaçları bulunan Şenyayla'dan çok da uzakta değildir (Mehmet İlbey Şenyayla'da yaşadığını söylemiştir ve Mehmet Salih Akdeniz'in burada meralarının olduğu, ailesiyle birlikte göçebe olarak yaşadıkları söylenmiştir). En yakın jandarma karakolu, Kulp-Muş yolu üzerindeki Panak'tadır. Başvuranların birçoğu ve aileleri, en yakındaki iki büyük yerleşim yeri olan Muş'ta ya da Kulp'ta yaşamaktadır. Alaca köyünün güneyinde biraz uzakta İnkaya bulunmaktadır ve Mehmet Salih Akdeniz buranın muhtarıydı.

13. 1993 yılında terörist eylemler bu bölgede önemli bir sorundu. Alaca köyünün civarında bazı PKK kampları bulunmaktaydı. Panak karakolunun komutanı Ulvi Kartal, karakola pek çok saldırı düzenlendiğini söylemiştir. Kulp ilçe jandarma komutanı Yüzbaşı Ali Ergülmez Kulp bölgesinde yoğun terörist faaliyetler olduğunu söylemiştir. Bolu tugayının komutanı General Yavuz Ertürk bölgeyi PKK faaliyetleri açısından belkemiği olarak tanımlamış ve kendisine bağlı askerlerin burada pek çok operasyona katıldığını söylemiştir. Üstünde tarih bulunmayan bir nihai operasyon raporunda (Komisyon raporu, 243-245. paragraflar) Şenyayla yaylası PKK'nin en büyük eğitim sahası olarak tanımlanmıştır. Bu rapora göre PKK'nin Şenyayla'da müstahkem savunma üsleri vardır ve bölgedeki köy ve mezraların %90'ı PKK yanlısıdır; buradaki köylüler PKK'ye barınak ve yiyecek sağlamaktadır. Köylüler ayrıca teröristlere yiyecek almak için kent merkezlerine gitmektedir.

14. 1993 yılı Ekim ayı itibarıyla, Alaca köyü ve civarından pek çok kişi, uzak dağlık bölgede yaşamının zorluğu ya da güvenlik durumu nedeniyle Alaca köyünü terk etmişti ya da terk etmek üzereydi. Komisyon, jandarma tanıklarının bölgenin zaten terk edilmiş durumda olduğuna ilişkin kanıt beyanlarını kabul etmemiştir. Kanıtların çoğunluğu, çok sayıda ailenin bölgede yaşadığını, bu bölgedeki diğer köylülerin de mevsimsel olarak dağlık alandan şehre gidip geldiklerini göstermiştir. Mehmet Salih Akdeniz ve Pembe Akdeniz gibi, bazı köylüler göçebe çobanlık yapmaktadır.

2. Kulp-Muş-Lice bölgesinde 1993 yılı Ekim ayında yürütülen operasyon

15. 8 Ekim 1993 tarihinden başlayarak, jandarma güçlerinin desteğiyle Bolu tugayı tarafından yoğun bir operasyon yürütülmüştür. Operasyona komutanlık eden General Yavuz Ertürk'ün beyanına göre operasyon 2.500 asker ve helikopterlerle yapılmıştır. Operasyonun amacı, Kulp ve Muş'taki karargâhlardan askerleri Şenyayla bölgesinde birleştirerek, teröristleri yakalamak, üslerini, silah ve mühimmat deposu olarak kullandıkları yerleri belirlemektir. Operasyon 24-25 Ekim 1993 tarihine dek devam

etmiştir. Bununla birlikte, operasyon sırasında köylülerle ilgili olaylar konusunda Hükümet ile başvuruların beyanları farklılık göstermektedir.

16. Komisyon, Hükümetin güvenlik güçlerinin tanıklarıyla da desteklenen ve kayıp kişilerin asker kıyafeti giymiş PKK'liler tarafından kaçırıldığı ve başvuruda bulunan ailelerin korku nedeniyle ya da mali çıkar elde etmek amacıyla PKK'nin piyonu olarak hareket ettikleri yönündeki iddialarıyla başvuruların ve ailelerinin yakınlarının operasyon sırasında askerler tarafından gözaltına alındığını ve en son helikopterle götürülürken görüldüklerine dair iddiaları arasındaki karşıtlığı kaydetmiştir. Tanıkların inanılabilirliği ve güvenilirliği önemli bir mesele olmuştur.

17. Heyetin değerlendirmelerine istinaden Komisyon, başvuruların, aile üyelerinin ve Mehmet İlbey adlı köylünün kanıt beyanları sunma biçimini dürüst ve ikna edici bulmuştur. Beyanda bulunanların bir kısmı özellikle tarihler olmak üzere ayrıntılar konusunda kafa karışıklığı yaşamıştır ve aradan geçen zaman yüzünden bu durum şaşırtıcı değildir. Kadın tanıkların bir kısmı ve Sabri Avar, soruları ellerinden geldiğince içten yanıtlayan, basit, sade kişilerdir. Komisyon, başvuruların tümünün yakınlarının kaybolmasından sonra yaşadıkları belirsizlik nedeniyle derin ve kalıcı bir sıkıntı içerisinde oldukları yorumunu yapmıştır; çoğu, en azından aile üyelerinin akıbeti hakkında kendilerine bilgi verilebileceğini söylemiştir. Olaylardan kısa süre sonra aileler tarafından yapılan başvurular dahil, başvuruların beyanları destekleyici belgelerle büyük bir tutarlılık içerisinde ve önemli ölçüde ispat kuvvetine sahip bu kanıtların güvenilirliği diğer tanıklar dinlendikçe teyit edilmiştir. Önemli bazı açılardan bu durum, Hükümetin tanıdığı olan köylülerin beyanları ile de doğrulanmıştır.

18. Bu durumun aksine, Komisyon temsilcileri jandarmanın tanıkları olan Ulvi Kartal ve Ali Ergülmez'den olumsuz bir izlenim edinmiştir. O dönemde bölgede operasyon yapılmadığını da içeren beyanları, General Yavuz Ertürk'ün heyete verdiği bilgilerde operasyonun yapıldığını ve her ikisinin de bu biliyor olmaları gerektiğini söylemesi üzerine güvenilmez hale gelmiştir. General Ertürk etkili ve yetkili bir tanık izlenimi vermişse de, heyete verilen beyan sırasında başvuruların avukatlarının hazır bulunmasına Hükümet tarafından izin verilmemiş olması nedeniyle, beyanın verildiği koşullar beyanın ağırlığını azaltmıştır. General Ertürk, Komisyonun olaylarla ilgili kaygılarına yanıt verme konusunda isteksiz davranmış, kesin yanıtlardan kaçınmıştır. Komisyon, köylülere yapılan muamele, helikopterlerin kullanımına dair beyanları ve Alaca bölgesinde hiçbir köy ya da mezraya askerlerin girmeği şeklindeki iddiasının şüphe doğurduğunu saptadı. Komisyon, Hükümetin başvuruların olaylara dair beyanlarındaki tutarsızlık iddiasını incelemiştir. Komisyon, ayrıntılardaki bazı farklılıkların aradan geçen zaman ile açıklanabildiğini ve bu farklılıkların başvuruların ya da tanıkların güvenilirliklerini zedeleyen türden olmadığını saptamıştır. Beyanları esasen tutarlı, inanılır ve güvenilir bulunmuştur.

19. Bu temelde Komisyonun saptamaları aşağıdadır.

3. Köylülerin güvenlik güçleri tarafından gözaltına alınması

20. Operasyon başladıktan kısa süre sonra askerler, PKK sığınaklarının ve depolarını yerlerinin belirlenmesi için rehberlik yapmaları, PKK ile ilişkileri konusunda sorgulamak ve gözaltı için muhtemelen başka bir yere götürmek üzere köylüleri bir arada toplamaya başladı.

21. Köylüler ilk önce 9 Ekim günü Şenyayla'da ya da yakınında gözaltına alındı; askerler 10 Ekim civarı Gurnik, Mezire ve Licik'e geldi. Bazı köylüler isim isim arandı. Diğerleri genel olarak kimlik kontrolü için toplandı. Askerler Gurnik mezrasına yakın Kepir'de kamp kurdu ve diğer şeylerin yanı sıra malzeme getiren helikopterler buraya indi. Bir ya da ikisi Kayalısı ve Licik yakınında ve köylülerin birkaç gün boyunca tutulduğu bir başkası Muş sınırında olmak üzere, başka kamplar da kuruldu.

22. Operasyonun başında, Şenyayla'da yaşayan köylüler uçaklar tarafından bombardıman yapıldığını gördü. Mehmet Salih Akdeniz, anlaşıldığı kadarıyla rehber olarak kullanılmak üzere askerler tarafından alındı. Yaklaşık bir ya da iki gün sonra Mehmet Salih Kepir'de kurulan kampta tutulmaktaydı.

23. 10 Ekim 1993 günü ya da civarında Celil Aydoğdu askerler tarafından tutuklandı. Gurnik ile Şenyayla arasında hangi noktada bunun gerçekleştiği kesin olmamakla birlikte, kısa süre sonra Kepir'de gözaltındayken birkaç kişi tarafından görüldü.

24. 10 Ekim 1993 günü ya da civarında askerler, Gurnik'e bir saat mesafedeki Mezire mezrasına geldi. Vешa Avar, askerlerin kayınbiraderi Hasan Avar'ı evden aldıklarını gördü. Aynı gün Mezire'de Mehmet Şah Atala da kendisini ismiyle arayan askerler tarafından alındı. Askerler, ailesine Mehmet Şah'ın kendilerine yer göstereceğini ve ifade vereceğini söyledi. Abdo Yamuk, Süleyman Atala, Bahri Şimşek ve Şirin Avar da Mezire'den alındı.

25. Ali Yerlikaya operasyonun başında Licik'te tutuklandı, yarım saat mesafedeki Pireş'e götürüldü ve burada Mehmet Şah Atala, Bahri Şimşek ve Ümit Taş'ın yanına konuldu. Ertesi gün, 10 Ekim 1993 günü ya da civarında, Nusreddin Yerlikaya, Abdurrahim Yerlikaya ve Medeni Yerlikaya'yı Licik, Kayalısı'daki evlerinden alan ve Pireş'e götüren askerlere eşlik etti. Aynı gün askerler, Hasan Avar ve Abdo Yamuk'u 20-30 kişilik bir grubun tutulduğu Pireş'e getirdi. Gece, farklı biçimlerde mezarlık ya da Pireş ya da Şuşan mezarları yakını olarak tanımlanan bir yerde tutuldular. Gece boyunca sorgulandılar ve bağlı tutuldular. Ertesi sabah, 11 Ekim günü, bir helikopter indi ve yüzü kapalı bir kişi geldi. Rüzgârın atkıyı havalandırmasıyla yüzünü gördükleri kişi bazı köylülere tanıdık geldi. Bununla birlikte, bu kişinin kimliği belirlenemedi. Kimlik kartlarının getirilmesi ve incelendikten sonra bir seçim süreci gerçekleşti. Dokuzu hariç tüm köylülerin gitmesine izin verildi. Mehmet Şah Atala, Abdo Yamuk, Bahri Şimşek, Hasan Avar, üç Yerlikaya kardeş, Ali Yerlikaya ve köydekilerin tanımadığı, Ümit Taş olarak adlandırılan genç bir adam o gün helikoptere bindirilerek Kepir'e götürüldü.

26. Behçet Tutuş ve Selahattin Tutuş, operasyon başladıktan kısa süre sonra, Muş'tan köyleri Licik'e dönerken Gurnik'te askerler tarafından tutuklandı. Muş'tan aynı minibüsle gelen Turan Demir ve Mehmet Şerif Avar de yanlarındaydı. Gözaltına alındıkları tarih kesin olmamakla birlikte, farklı beyanları değerlendiren Komisyon, Turan Demir, Behçet Tutuş, Mehmet Şerif Avar ve Selahattin Tutuş'un oluşturduğu grubun Pireş'teki mezarlıktan getirilen gruptan önce, 11 Ekim günü ya da öncesinde Kepir'e getirildiğini saptadı.

27. Operasyon başladıktan kısa süre sonra Ramazan Yerlikaya diğer kişilerle birlikte köyleri Kayalısı'nun yakınında gözaltına alındı. Bu köylüler, dokuz gün köyün yanındaki bir yaylada tutuldu. Bu süre içerisinde, herhangi birinin aranıp aranmadığı telsizle soruldu. Bu süre içerisinde bağlı tutuldular. 19 Ekim civarında Ramazan

Yerlikaya ve bir akrabası helikopterle Muş'a götürüldü ve Kayalısı ve Muş'taki diğer yerlerden getirilen ve aralarında Süleyman Yamuk'un da bulunduğu yüzden fazla kişiyle birlikte bir bodrumda tutuldu. Yaklaşık sekiz gün sonra serbest bırakıldı.

28. Operasyon başladıktan sonra belirlenemeyen bir tarihte Sabri Tutuş ve erkek akrabaları Licik'teki evlerinden askerler tarafından alındı. Askerler tarafından yaklaşık dokuz gün boyunca Licik yakınlarındaki ormanlık bir alanda tutulduktan sonra serbest bırakıldılar.

29. 13 ya da 14 Ekim günü ya da civarında Süleyman Yamuk Pireş'te ya da civarında askerler tarafından gözaltına alındı. Aynı gün helikopterle Muş'a götürüldü ve burada altı ya da yedi gün gözaltında tutuldu. Mehmet İlbey de 13 Ekim günü Gurnik'e geldiğinde başka kişilerle birlikte tutuklandı. Bu kişiler Kepir'e götürüldü ve kimlikleri alındı. Bu kimliklerin yüzü örtülü bir erkek tarafından incelendiği ifade edildi. Daha sonra kaybolan on bir erkek, bu tarih itibarıyla Kepir'de tutulmaktaydı.

4. Ümit Taş

30. On altı yaşındaki Ümit Taş, Alaca köyünden değildi. 25 Eylül günü ya da civarında Kulp'a geldiğinde polis tarafından gözaltına alındığı biliniyor. Kardeşi Mehmet Tahir Kulp'a giderek ziyaretlerde bulundu. Sunulan resmi belgelere göre, özellikle üstünde Ümit Taş'ın parmak izinin olduğu görülen 30 Eylül 1993 tarihli serbest bırakma tutanağına göre, bu tarihte polis tarafından tutulduğu gözaltından serbest bırakıldı. Ümit Taş'ın babası, başvuran Kemal Taş'ın beyanına göre, Mehmet Tahir ziyaret için gittiğinde, polis tarafından kendisine Ümit Taş'ın serbest bırakıldığı söylendi. Bununla birlikte Ümit eve dönmeyince akıbetini öğrenmek amacıyla Mehmet Tahir ve sonra başvuran Kulp'a geri döndü.

31. Başvuran, araştırmaları sonucunda kendisine oğlunun o esnada bir operasyon yürüten Bolu askeri kuvvetlerine teslim edildiğinin söylendiğini iddia etmektedir. Ayrıca, göçebeler, oğlunun Panak karakolunun dışında elleri bağlı olarak görüldüğünü ve buradan Gurnik'e götürüldüğünü kendisine söyledi. Gurnik'e gittiğinde, oradaki insanlar Kepir'de gözaltında tutulan kişiler arasında oğlunu gördüklerini kendisine söyledi.

32. Heyetin elindeki kanıtlar başvuranların ya da tanıkların hiçbirinin Ümit Taş'ı tanımadığını ortaya koydu. Bazı tanıklar, köyden olmayan birisinin diğer on kişiyle birlikte gözaltına alındığını gördüklerini belirtti. Diğerleri, Ümit Taş'ın adını olaylardan sonra kendisini arayan babasından öğrendiklerini söyledi. Tanık olarak beyanda bulunan Abdurrahim Yerlikaya, Ümit Taş'ın kendileriyle birlikte gece Pireş'te gözaltında tutulduğunu ve kendileriyle birlikte Kepir'e götürüldüğünü gördüğünü söyledi. Bununla birlikte, genç erkekle kendisi konuşmamıştı. Abdurrahim Yerlikaya, genç erkeğin yanında duran Mehmet Şah Atala ve Abdo Yamuk'un gencin adının Ümit Taş olduğunu söylediklerini beyan etti.

33. Komisyon, Ümit Taş'ın kimliğinin belirlenmesiyle ilgili kanıtların, özellikle onu gören kişilerin yaptıkları farklı yaş tahminlerinin sıkıntılı olduğunu; bununla birlikte, bu durumun *diğer şeylerin yanı sıra* kötü muamelenin ya da belirli bir süre zor koşullar altında bulunmanın kişinin görünüşünü önemli ölçüde değiştirebileceği gerçeğine bağlanabileceğini tespit etti. Abdurrahim Yerlikaya'nın güvenilir teşhisinin ve bunu destekleyen Keleş Şimşek'in kardeşi Bahri'den on bir kişilik grubun içinde Ümit Taş'ın

da olduğunu duyduğu şeklindeki beyanının ve Ali Yerlikaya'nın Ümit Taş'tan bahsederek Kulp'ta yakalanan genç bir çocuğun gözaltında kendisiyle tutulduğuna dair 25 Aralık 1993 tarihli yazılı beyanının ışığında, Komisyon bu unsurların makul şüphenin ötesinde gözaltındaki on birinci kişinin Ümit Taş olduğuna kabul etmek için yeterli ölçüde uyumlu ve tutarlı olduğuna kanaat getirmiştir.

5. Kepir'deki olaylar

34. Kepir'de köylüler ayrı gruplar halinde tutuldu ve bu gruplara farklı kısıtlamalar uygulandı. On bir kişi (daha sonra kaybolan kişiler) tek bir grupta tutuldu. Bu kişiler bağlandı; anca ziyaretçileri geldiğinde, yemek yedikleri sırada ya da ihtiyaçlarını giderirken bağları çözüldü. Bununla birlikte, tanıkların dördü (Pembe Akdeniz, Vesha Avar, Selahattin Tutuş, Mehmet İlbey) Mehmet Salih Akdeniz'in bu grupta olmasına rağmen bağlı tutulmadığını beyan etti. Gözaltına alınan diğer kişiler – Selahattin Tutuş, Mehmet İlbey– elleri bağlanmamış 30-50 kişilik bir grup içerisinde tutuldu. Bu kişiler gün içerisinde kampta tutuldu ve geceyi geçirmek üzere Gurnik'teki evlere gönderildi. Bağlı tutulan Abdurrahim Yerlikaya ve Ali Yerlikaya, on bir kişilik grubun içinde ya da yakınında bulunduruldu.

35. On bir kişinin Kepir'de gördüğü muamele konusunda Komisyon aşağıdaki unsurları saptamıştır:

- Mehmet Salih Akdeniz hariç on bir kişi bağlı tutuldu (Vesha Avar, akrabalarının ayak başparmaklarının bu nedenle morardığını aktardı);
- gündüz ve gece dışarıda tutuldular (soğuktan etkilenen Mehmet Şah Atala'nın yüzünün kızarıklık olduğu, titrediği ve dudaklarının birbirine çarptığı görüldü);
- askerler tarafından sorgulandılar;
- bir ölçüde acı ve endişe hali içerisindeydiler (Turan Demir aç, susuz ve bitkin durumda olarak tasvir edildi; Mehmet Salih Akdeniz diğerlerine korkunç bir durumda olduğunu ve öldürüleceklerinden korktuğunu söyledi; Mehmet İlbey beyanında gözaltındaki kişilerden bahsederken perişan durumda olduklarını, aç kaldıklarını ve bir haftadan fazla süre bağlı tutulduklarını söyledi);
- Behçet Tutuş ve Nusreddin Yerlikaya anlaşıldığı kadarıyla rehber olarak kullanılmak üzere ya da yer göstermeleri için gruptan alınarak helikopterle götürüldü;
- Abdo Yamuk bir ya da iki gün süreyle gruptan alındı ve geri döndüğünde topalladığı ve yürümek için askerlerin desteğine ihtiyaç duyduğu görüldü;
- Ümit Taş da Şenyayla'ya götürüldü ve rehber olarak kullanıldı;
- Behçet Tutuş'un parası (20 milyon TL) askerler tarafından alındı.

36. On bir erkeğin sorgulama sırasında işkenceye maruz kaldıkları sonucuna ulaşmak için eldeki kanıtlar yetersizdi. Gözaltındaki kişilerin dövüldüğüne dair bazı beyanlar vardı (Selahattin Tutuş kardeşi Behçet'in dövülmesine tanık oldu) ancak dayanın niteliği ve boyutu belirsiz kaldı.

37. 16-17 Ekim civarında bir tarihte on bir kişi hariç Kepir'de gözaltında tutulan herkes serbest bırakıldı. Anlatımlara göre bir seçme süreci yaşandı; isimler okundu ve ismi okunan kişiler serbest bırakıldı. Gözaltında tutulmaya devam edilen kişilerin bazılarının helikopterlere bindirildiği görüldü. Komisyon, bu olayla ilgili tarihin sorunlu olduğunu gözlemlemiştir; bu konuda ana tanıkların beyanları belirsizlik ya da farklılık gösteriyordu. Kanıtların ağırlığına göre, gözaltında kalan on bir kişinin en son görüldükleri tarihin 17-19 Ekimdi, fakat bu sadece yaklaşık bir tarih olarak değerlendirilebilir.

38. Görgü tanıklarının götürülen kişilerin kimliklerine dair beyanları da belirsizlik içermekteydi. Zekiye Demir, Turan ve arkadaşlarının helikoptere bindirildiğini gördüğünü ancak aradaki mesafenin görüş için çok uzak olduğundan bahsetti. Vesha Avar on kişiden bahsetti; Ümit Taş'ı tanııyordu ve orada olsa bile onun kimliğini belirleyecek konumda değildi. Vesha Avar, özel olarak Hasan ve Mehmet Şerif'in helikoptere bindirildiğini gördüğünü belirtti. Komisyon, kayıp olan yakınlarının bir kısmının kadınlar tarafından görülmüş olması ve ayrıca Abdurrahim Yerlikaya ve Mehmet İlbey gibi kişilerin serbest bırakılmasından sonra Kepir'de gözaltında kalanların söz konusu on bir kişi olması temelinde başvuruların ve diğer tanıkların gözaltındaki kişilerin helikoptere bindirildiği konusunda birleştiklerinin anlaşıldığını kaydetti. Ayrıca gözaltındaki kişiler ayrı bir grup içinde bir arada tutulmuşlardı ve operasyon sone erdiğinde orada değillerdi. Bu durum ikinci dereceden güçlü bir kanıt sunsa da, Komisyon, gözaltına alınan on bir kişinin en azından bir bölümünün helikoptere bindirildiğine ikna olmuşsa da, gerekli ispat standardı açısından, kaybolan on bir kişinin, özellikle de Ümit Taş'ın, hep birlikte helikoptere bindirildiğinin saptanması konusunda yeterince tatmin olmamıştır. Bu kişilerin herhangi birisinin 24-25 Ekim tarihinde ya da civarında biten operasyondan sonra yeniden görüldüğüne ilişkin hiçbir kanıt yoktur. Komisyon, bu kişilerin en son görüldükleri zaman güvenlik güçlerinin denetimi altında gözaltında olduklarını saptamıştır.

6. Kayıp on bir kişinin akrabalarının bu kişileri bulmaya yönelik girişimleri

39. Başvuranlar, Kepir'de kaybolan on bir kişinin akıbetini öğrenmek amacıyla, kimi zaman tek başlarına ya da küçük ve farklı gruplar halinde bölgede çeşitli yetkili makamlara başvuruda bulunmuştur.

i. Mehmet Emin Akdeniz, 1 ve 8 Kasım 1993 tarihlerinde Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılığına dilekçe verdi. 18 Ocak 1994 tarihinde Bingöl cumhuriyet savcısına gitti ve savcı bir binbaşıyla telefonda görüştü. Diyarbakır'da, alay komutanının arkadaşı olan Mehmet Gören ile temasa geçti. Ayrıca Ankara'ya giderek 23 Kasım 1993 tarihinde Başbakan ve İnsan Hakları Bakanı ile görüştü. 27 Kasım'da İçişleri Bakanı ile temas kurdu ve yeniden İnsan Hakları Bakanını görmeye gitti. Diğer yedi kişiyle birlikte bölge valı yardımcısı ile görüşmeye gitti. Kayseri'ye giderek savcılığa bir dilekçe verdi ve [yakının akıbetini] cezaevinde soruşturdu. .

ii. Sabri Avar Diyarbakır'da emniyete gitti; diğerleriyle birlikte Kulp kaymakamını görmeye gitti ve Muş cumhuriyet savcılığına dilekçe verdi.

iii. Selahattin Tutuş Kulp cumhuriyet savcısına gitti ve savcı onu Diyarbakır'a gönderdi. Valiliğe gitti. Sabri Tutuş Süleyman Yamuk ve Sabri Avar ile birlikte Kulp Kaymakamını görmeye gitti ve [yakının akıbetini] Kulp jandarma komutanlığına sordu. Ayrıca Diyarbakır valisini ve cumhuriyet savcısını görmeye gitti.

iv. Seyithan Atala ilk önce Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesine gitti ve daha sonra defaten dilekçe verdi. Düzenli olarak cezaevlerini kontrol etti. Olağanüstü Hal Bölge Valisinin yardımcısıyla görüştü ve Mehmet Emin Akdeniz ve Aydın Demir ile birlikte il jandarma komutanlığına giderek burada bir yarbayla konuştu. 27 Aralık 1993 tarihinde Süleyman Yamuk ve Sabri Avar'la birlikte Kulp'a gitti ve cumhuriyet savcısı, kaymakam Kadir Koçdemir ve dönemin Kulp jandarma komutanıyla görüştü. Kaymakamın Bolu tugayının dahil olduğunu söylemesi üzerine General Yavuz Ertürk ile görüşmek umuduyla Süleyman Yamuk ile birlikte Bolu'ya gitti.

v. Keleş Şimşek Diyarbakır'daki yetkili makamlara başvurdu.

vi. Aydın Demir Diyarbakır jandarma komutanlığına ve valiliğine gitti.

vii. Kemal Taş Kulp'ta kaymakama, cumhuriyet savcısına, polise ve jandarma'ya; Elazığ'da komando birliğine, polise ve cumhuriyet savcısına ve Bingöl, Muş, Erzurum ve Erzincan'da (cezaevi dahil) çeşitli kurumlara gitti ve burada bir kadın savcı Diyarbakır'a gitmesini önerdi. Diyarbakır cumhuriyet savcılığına üç ya da dört dilekçe verdi.

viii. Süleyman Yamuk Bingöl cumhuriyet savcılığına, Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesine, (Seyithan Atala, Sabri Avar ve Kemal Taş ile birlikte) Kulp Kaymakamlığına ve Seyithan Atala ile birlikte Bolu'ya gitti. Adalet Bakanlığına iki dilekçe verdi.

ix. Ramazan Yerlikaya Diyarbakır Valiliğine ve Devlet Güvenlik Mahkemesine gitti. 27 Aralık 1993 tarihinde Seyithan Atala, Süleyman Yamuk ve Sabri Tutuş ile birlikte Kulp Kaymakamlığına ve ayrıca Muş ve Diyarbakır'daki yetkili makamlara gitti.

7. Soruşturma

40. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, yetkili makamlar tarafından aşağıdaki adımlar atıldı:

41. Ümit Taş ile ilgili olarak Mehmet Ali Taş tarafından 5 Ekim 1993 tarihinde verilen dilekçe bağlamında, cumhuriyet savcısı Kulp ilçe jandarma komutanlığı ve Emniyet Müdürlüğü nezdinde olayı soruşturdu ve Emniyet Müdürlüğü Ümit Taş'ın kendileri tarafından gözaltında tutulurken serbest bırakıldığını belirtti.

42. Seyithan Atala tarafından (Mehmet Şah Atala ile ilgili olarak) 2 Kasım 1993 tarihinde, Mehmet Emin Akdeniz tarafından (Mehmet Salih Akdeniz ve Celil Aydoğdu ile ilgili olarak) 5 ve 8 Kasım 1993 tarihlerinde, Hüsnü Demir tarafından (Turan Demir ile ilgili olarak) 26 Kasım 1993 tarihinde ve Keleş Şimşek tarafından (Bahri Şimşek ile ilgili olarak) 12 Aralık 1993 tarihinde Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi ("DGM") savcılığına verilen dilekçeler bağlamında, el yazısıyla tutulmuş tutanakta, kayıtların kontrol edildiği ve söz konusu isimlerin bulunmadığı belirtildi. Aziz Atala tarafından (Mehmet Şah Atala ile ilgili olarak) 17 Aralık 1993 tarihinde ve Hüsnü Demir tarafından (Turan Demir ile ilgili olarak) aynı tarihte verilen dilekçelere sözlü olarak aynı yanıt verildi.

43. Mehmet Emin Akdeniz'in babasıyla ilgili olarak 12 Kasım 1993 tarihinde Bingöl cumhuriyet başsavcılığına verdiği dilekçe bağlamında, el yazısıyla yazılmış bir notta, cumhuriyet savcısının ismi jandarma ve polise sorduğu ancak söz konusu isme dair hiçbir kaydın bulunmadığı belirtildi.

44. Kayıp on bir kişiyle ilgili olarak 14 Aralık 1993 tarihinde Mehmet Emin Akdeniz ve Aziz Atala tarafından Kayseri Devlet Güvenlik Mahkemesi savcılığına verilen dilekçe bağlamında, el yazısıyla yazılmış bir notta savcılığın Kayseri cezaevi yetkilileri nezdinde bir araştırma yaptığı belirtildi.

45. Kasım ayı içinde ya da civarında Mehmet Emin Akdeniz'in Ankara'ya giderek bazı bakanlarla görüşmesinin ardından Devlet Bakanı tarafından İçişleri Bakanlığına yöneltilen soruya 20 Ocak 1994 tarihinde jandarma genel komutanlığı tarafından verilen yanıtta, Mehmet Salih Akdeniz ve Celil Aydoğdu'nun il jandarma komutanlığı tarafından gözaltına alınmadığı belirtildi.

46. 15 Aralık 1993 tarihinde Kemal Taş tarafından Ümit Taş'ın akıbetinin araştırılması talebiyle Kulp cumhuriyet savcılığına verilen dilekçenin ardından aynı gün savcı ifade aldı ve dilekçe üstüne düşülen bir notta ilçe jandarma komutanlığı ve Emniyet Müdürlüğü nezdinde araştırma yapıldığı belirtildi.

47. Süleyman Yamuk'un 22 Aralık 1993 tarihinde kulp kaymakamlığına verdiği dilekçeye 18 Nisan 1994'te verilen yanıtta Abdo Yamuk, Turan Demir, Behçet Tutuş, Bahri Şimşek ve Mehmet Şah Atala'nın Kulp güvenlik güçleri tarafından gözaltına alınmadığı ve Muş ilinde yürütülen operasyona dair herhangi bir bilgi bulunmadığı söylendi.

48. 1993 yılı Aralık ayı – 1994 yılı Ocak ayı içinde ya da civarında, Diyarbakır DGM savcısı konusundaki şikâyetlerle ilgili Kulp cumhuriyet savcılığından bilgi istedi.

49. Sabri Tutuş ve Süleyman Yamuk tarafından 27 Aralık 1993 tarihinde verilen ve her ikisinde de yakınlarının ve diğer 10 kişinin kayıp olduğu belirtilen dilekçeler üzerine, 1993/130 hazırlık sayılı nota göre Kulp cumhuriyet savcılığının bir soruşturma başlattığı anlaşılmaktadır. Aynı tarihte Ramazan Yerlikaya, Sabri Avar ve Seyithan Atala tarafından da dilekçe verildi. Bundan sonra aşağıdaki adımlar atıldı:

– 28 Aralık 1993 tarihinde Kulp cumhuriyet savcılığı Diyarbakır cumhuriyet başsavcılığından başvuran yedi kişinin kayıp yakınları (27 Aralık günü dilekçe veren beş başvuranın yakınları ile Ümit Taş) ile ilgili bilgi talep etti;

– Diyarbakır DGM savcılığı tarafından 19 Ocak 1994 tarihinde verilen yanıtta yedi kişinin isimlerinin kayıtlarda olmadığı belirtildi.

50. 31 Ocak 1993 tarihinde Kulp cumhuriyet savcılığı, kayıp yedi kişinin PKK tarafından kaçırıldığına yönelik Diyarbakır DGM'deki davaya atıfta bulunarak görevsizlik kararı verdi. Bu sonuca hangi gerekçelerle varıldığı açık değildi. Bu noktada dosyadaki dilekçelerde ve Kemal Taş'ın ifadesinde kayıp kişilerin güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındıktan sonra kaybolduğu belirtilmişti. Kulp cumhuriyet savcılığı, bu kişilerin Kulp jandarma komutanlığı ve polis tarafından gözaltına alınıp alındığına dair kayıt olup olmadığını ya da Diyarbakır DGM kayıtlarında geçip geçmediklerini sormaktan öte hiçbir adım atmadı.

51. 31 Ocak 1994 tarihinden itibaren soruşturma Diyarbakır DGM savcılığına devredildi. 1994/940 sayılı soruşturma kapsamında aşağıdaki adımlar atıldı:

– 15 Şubat 1994 tarihinde DGM Başsavcılığı tarafından Kulp cumhuriyet savcılığına, Kulp jandarma komutanlığına, Diyarbakır Emniyet Müdürlüğüne ve Diyarbakır il jandarma komutanlığına gönderilen talimatta, soruşturmaya ilgili her tür bilgi, belge, ifadenin vb her üç ayda bir kendilerine rapor edilmesini talep etti.

– Hüsnü Demir tarafından verilen ve Turan Demir ile diğer kayıp 10 kişiye atıfta bulunan ve Seyithan Atala tarafından verilen ve Mehmet Şah Atala ile diğer kayıp 10 kişiye atıfta bulunan 9 Mart 1994 tarihli dosyalar dosyaya eklendi.

– Panak'taki jandarma karakolu nezdinde araştırma yapıldı. Jandarma astsubay Ulvi Kartal imzalı ve 10 Mart 1994 tarihli raporda yedi kişinin kaybolmasından bahsedildi ve herhangi bir bilginin olmadığı ve aramaların devam ettiği belirtildi. Heyete verdiği beyanda Ulvi Kartal bölgede hiç kimsenin yaşamadığını ve bu nedenle dilekçelere yanıt vermek için herhangi bir araştırma yapmasının gerekmediğini söyledi. Bununla birlikte, dilekçeyi tasdiklen imza eden köy muhtarı Vehbi Başer, Heyete verdiği beyanda köyde bir operasyon olduğunu ve bunun ardından on bir kişinin kaybolduğunu teyit etti.

– 10 Mart 1994 tarihinde Diyarbakır il jandarma komutanlığı isimleri verilen on bir kişinin kaybolduğu iddiasıyla ilgili acilen soruşturma başlatılmasını ve rapor

hazırlanmasını talep etti. Yazıda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan şikâyetlere atıfta bulunuldu. Diyarbakır DGM savcılığının 17 Mart 1994 tarihli yazıtında, bu kişilerin gözaltına alınmadığı söylendi.

– 18 Nisan 1994 tarihinde Adalet Bakanlığı (Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü) tarafından Kulp savcılığında, isimleri verilen on bir kişinin kaybolduğuna dair iddiaların soruşturulması talep edildi. Bunun üzerine Kulp savcılığı Diyarbakır DGM’den söz konusu kişilerin kendi görev alanları dahilinde gözaltına alınıp alınmadığı konusunda yine bilgi talep etti ve aynı şekilde kısa bir yazıyla aynı soruyu Kulp jandarma komutanlığına gönderdi; buna da aynı kısa yanıt verildi ve söz konusu kişilerin gözaltına alınmadığı tekrarlandı (25 May 1994). Kulp savcılığının 6 Haziran 1994 tarihli yazıtında kayıp kişilerle ilgili olarak 1994/50 sayıyla soruşturma başlatıldığı belirtildi ancak sadece 5 kişinin isminden bahsedildi.

– Ankara’da gelen talep üzerine 12 Ağustos 1994 tarihinde Diyarbakır cumhuriyet başsavcılığı Kulp cumhuriyet savcılığında Mehmet Emin Akdeniz ve Kemal Taş ile olası diğer tanıkların ifadelerinin alınmasını talep etti. Bu talep üzerine Kulp cumhuriyet savcılığının başka adımlar attığı anlaşıldı: 18 Ağustos tarihinde Kulp ilçe jandarma komutanlığına gönderilen yazıyla yine söz konusu kişilerin gözaltına alınıp alınmadıkları konusunda bilgilerinin olup olmadığı soruldu; benzer bir yazı Emniyet Müdürlüğüne gönderildi ve bu kez soruşturma Kulp ilçesi mekanize piyade birliğini içerecek şekilde genişletildi.

– 22 Ağustos 1994 tarihinde Diyarbakır DGM savcılığı tarafından dinlenen Aydın Demir, Aziz Atala ve Sabri Tutuş, yakınlarının kaybolmasından güvenlik güçlerinin sorumlu olduğunu söyledi. Aziz Atala Bolu tugayına atıfta bulundu.

– 25(8) Ağustos 1994 tarihinde Kulp Emniyet Müdürlüğü Ümit Taş’ın 1993 yılı Eylül ayında gözaltına alındığına dair bilgi verdi.

– 28 Ekim 1994 tarihinde Diyarbakır cumhuriyet savcısı tarafından ifadesi alınan Mehmet Emin Akdeniz, Pembe ve Zekiye Akdeniz’in kayıp kişilerin götürüldüklerini gördüklerini söyledi. Ayrıca, Bolu tugayına atıfta bulundu.

– 4 Kasım 1994 tarihinde Kulp cumhuriyet savcılığı tarafından Kulp jandarma komutanlığına gönderilen hatırlatma notuyla bilgi sağlanması talep edildi.

– 9 Kasım 1994 tarihinde Kulp jandarma komutanlığı tarafından gönderilen yazının ekinde, Panak komutanı Ulvi Kartal tarafından hazırlanan ve kaçırılma olasılığına ilişkin soruşturma yürütüldüğü ancak hiçbir bilgi edinilemediği belirtilen, 1 Kasım 1994 tarihli bir başka soruşturma raporu yer aldı. Öte yandan, yukarıda belirtildiği üzere, Ulvi Kartal Heyete verdiği beyanda soruşturma için gerçekte hiçbir adım atmadığı bilgisini verdi.

– 12 Aralık 1994 tarihinde Kulp cumhuriyet savcısı Kemal Taş’ın ifadesini aldı. Kemal Taş, *diğer şeylerin yanı sıra*, Yakut’tan Çesim adlı bir çobanın Alaca’daki operasyon sırasında oğlunun askerlerle birlikte görüldüğü bilgisini verdiğini söyledi.

– 19 Aralık 1994 tarihinde cumhuriyet savcısı tarafından ifadesi alınan Mehmet Tahir Taş, kardeşinin Kulp jandarma komandoları tarafından ve daha sonra Alaca’da alıkonulduğunu söyledi.

– Kemal Taş ve Mehmet Tahir Taş’ın ifadelerini alan (yukarıda) savcı tarafından bilinmeyen bir tarihte Zeki Akdeniz’in ifadesi alındı. Bu ifadede, kayıp kişilerin PKK tarafından kaçırılmış olabileceklerine atıfta bulunulmakla birlikte, bu kişilerin yapılan operasyon sonrasında kayboldukları belirtildi.

– 27 Aralık 1994 tarihine Kulp cumhuriyet savcısı Kulp’taki jandarmalardan, Pembe ve Zekiye Akdeniz’in ifade için getirilmelerini talep etti. 23 Şubat 1995 tarihinde bir hatırlatma yazıtı gönderildi.

– 3 Temmuz 1995 tarihinde Kulp cumhuriyet savcısı jandarmalardan Yakut’tan Çesim adlı köylü hakkında araştırma yapmalarını istedi.

– 3 Ağustos 1995 tarihinde Diyarbakır cumhuriyet savcısı, Kulp cumhuriyet savcısından, ifadeleri alınmak üzere Mehmet Emin Akdeniz, Kemal Taş ve Ramazan Yerlikaya'yı davet etmesini istedi. Aynı gün Sabri Tutuş, Aydın Demir ve Seyithan Atala'nın getirilmeleri emniyet müdürlüğünden talep edildi. 11 Ağustos 1995 tarihinde Muş cumhuriyet savcılığı Sabri Avar ve Süleyman Yamuk için benzer taleplerde bulundu.

– 11 Eylül 1995 tarihinde Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü bazı başvurular hakkında bilgi verdi; Süleyman Atala ve Hüsnü Demir'in ifadeleri alınmak üzere getirildiğine atıfta bulundu.

– 19 Eylül 1995 tarihinde ifadesi alınan Sabri Tutuş, köyde tanık olduğu askeri operasyonda atıfta bulundu.

– 26 Eylül 1995 tarihinde Diyarbakır DGM Başsavcılığı tarafından Kemal Taş'ın ifadesi alındı.

– Mehmet Emin Akdeniz'in getirilmesine dair diğer talepler (20 Eylül 1995) üzerine aynı gün, Mehmet Emin Akdeniz'in adresiyle ilgili 18 Ağustos tarihinde Kulp jandarması tarafından edinilen bilgi Diyarbakır cumhuriyet savcılığına iletildi. Bundan sonra 3 Ekim 1995 tarihinde ifadesi alınan Mehmet Emin Akdeniz, kadınların olayın görgü tanığı olduğunu söyledi.

– 23 Ekim 1995 tarihinde Kulp cumhuriyet savcısı Pembe Akdeniz, Zekiye Akdeniz ve Çesim adlı çobanın getirilmesi talimatını verdi. Aynı zamanda, Alaca köyünün o anki muhtarı Vehbi Başer hakkında soru sordu. Olayları takip edebilmek için Diyarbakır savcılığının dosyası kendisine geri göndermesini talep etti. Dosya 4 Aralık 1995 tarihinde gönderildi.

– 11 Aralık 1995 tarihinde Kulp savcısı Hüsnü Demir, Çesim, Misbah Akdeniz, Medine Akdeniz, Pembe Akdeniz ve Zekiye Akdeniz'in getirilmesini talep etti. Daha sonra da, Hüsnü Demir için 5 Ağustos 1996 tarihinde ve ismi geçen son iki tanık için 16 Nisan 1996 tarihinde hatırlatma notları gönderildi.

– 1996 yılı Nisan ayı içinde bir tarihte ifadesi alınan Çesim Bozkurt, hiçbir olaya tanık olmadığını söyledi. 29 Mayıs 1996 tarihinde ifadesi alınan Pembe Akdeniz, eşinin operasyon sırasında askerler tarafından götürüldüğüne tanık olduğunu teyit etti. Aynı tarihli bir raporda, Zekiye Akdeniz'in vefat etmiş olduğu belirtildi.

– 9 Ağustos 1996 tarihinde ifadesi alınan Mizbah Akdeniz kayda değer somut bir bilgi vermedi.

– 8 Nisan 1997 tarihinde ikinci kez ifadesi alınan Mizbah Akdeniz, bu kez operasyona atıfta bulundu ve Bolu tugayından askerlerin babasını rehber olarak götürdüklerini söyledi. 25 Nisan Aydın Demir'in ifadesi alındı.

52. 29 Nisan 1997 tarihinde Diyarbakır DGM Başsavcılığı tarafından verilen görevsizlik kararında, kayıp kişilerin PKK tarafından kaçırıldığına dair yeterli delil olmadığı belirtildi; sanık olarak güvenlik güçlerinden bahsedildi ve şikâyetlerin gözetiminde kayıp iddialarını içerdiği kaydedildi. Buna uygun olarak dosya yeniden Kulp cumhuriyet savcılığına gönderildi ve 20 Temmuz 1997 tarihinde buradaki dosyayla birleştirildi. Komisyona gönderilen belgelere göre bundan sonra Kulp cumhuriyet savcılığı tarafından tek bir adım atıldı ve 8 Eylül 1997 tarihinde Kulp polis ve jandarma yetkililerinden kayıp kişilerin halen kayıp ya da ölü olarak bulunup bulunmadığına dair bilgi talep edildi.

53. Komisyon, soruşturmaların gidişatıyla ilgili olarak Ankara'daki yetkili makamlara bir dizi rapor gönderildiğini gözlemledi. 30 Haziran ve 24 Ağustos 1995 tarihlerinde Diyarbakır DGM Başsavcısı Bekir Selçuk tarafından Adalet Bakanlığına gönderilen yazılarda, kayıp kişilerin muhtemelen PKK tarafından kaçırıldığı ve somut herhangi bir delil elde edilemediği belirtildi. İkinci yazıda ayrıca başvuruların olayları

gördüklerini kabul etmedikleri ve olayları gördükleri ileri sürülen kadınların isimlerini veremedikleri, Alaca'da operasyon yapıldığına ya da insanların gözaltına alındığına dair herhangi bir kanıt olmadığı iddia edildi. Bu iki yazıda, Zeki Akdeniz'in operasyonu gördüğünü söylediği, Sabri Tutuş, Aziz Atala ve Aydın Demir'in beyanlarında köydeki operasyonun ayrıntılarının anlatıldığı, 28 Ekim 1994 tarihli ifadesinde Mehmet Emin Akdeniz'in görgü tanığı olarak Pembe ve Zekiye Akdeniz'in isimlerini verdiği gerçeği göz ardı edildi.

54. Jandarma Genel Komutanlığı tarafından Dışişleri Bakanlığına gönderilen 31 Aralık 1994 tarihli yazıda, 9 Ekim 1993 tarihinde Alaca köyü bölgesinde herhangi bir operasyon yapılmadığı belirtilirken, yakındaki Şenyayla'da Bolu tugayı tarafından yapılan operasyondan bahsedilmedi.

8. Yetkili makamların başvurularıyla ilgili olarak başvuranlarla görüşmeleri

55. Yetkili makamlar, başvurularıyla ilgili olarak tüm başvuranlarla temas kurdu ve Seyithan Atala hariç tüm başvuranları sorguladı.

1995 yılı Ekim ayında Mehmet Emin Akdeniz, polis tarafından iki gece gözaltında tutulduktan sonra Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) Başsavcısı tarafından çağrıldı. Mehmet Emin Akdeniz, savcının başvurunun kendisi tarafından değil başka kişiler tarafından yapıldığını iddia ettiğini ve Türkiye'de yaptıkları başvurunun sonuç vermemesi üzerine Avrupa'ya başvurduğunu söylediğinde ise öfkelenildiğini anlattı.

1997 yılı Temmuz ayında Sabri Avar'ı çağıran Muş cumhuriyet savcısı, kendisine Devlet aleyhine şikâyetle bulunup bulunmadığını ve neden İnsan Haklarına başvurduğunu sordu.

1996 yılında ya da civarında Keleş Şimşek'i çağıran Mersin cumhuriyet savcısı kendisine neden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurduğunu sordu.

1994 yılı Ağustos ayında Seyithan Atala'nın askerlik yaptığı dönemde kardeşi Aziz çağrıldı ve ifadesini alan Diyarbakır cumhuriyet savcısı Adalet Bakanlığında gelen belgelere ve ekindeki dilekçelere atıfta bulundu.

19 Eylül 1995 tarihinde Sabri Tutuş DGM Başsavcısı tarafından sorgulandı. Tutuş, köyde olanlarla ilgili sorgulandığını hatırladı. Başvurusuyla ilgili sorgulandığını hatırlamamaktaysa da, İnsan Hakları Derneğine (İHD) yaptığı başvurunun parçası olan beyanın üstündeki imzanın kendisinin olduğunu teyit etmesi istendi. Ayrıca, 22 Ağustos 1994 tarihinde Diyarbakır cumhuriyet savcısına ifade verdi.

25 Nisan 1997 tarihinde Aydın Demir bir gece polis tarafından tutuldu ve başvurusuyla ilgili belgeler kendisine okunduktan sonra DGM Başsavcısı tarafından İHD'ye ve Avrupa'ya başvurup vurmadığı konusunda sorgulandı.

Kemal Taş'ın 26 Eylül 1996 tarihinde Başsavcıya verdiği ifadede, İHD'ye yaptığı açıklama ve kendisini bu başvuruda temsil eden avukatlara vekâlet verip vermediği konusunda sorgulandığı anlaşılmaktadır.

1996 yılında ya da civarında Süleyman Yamuk'u çağıran Tarsus cumhuriyet savcısı kendisine Devlete karşı şikâyetle bulunduğunu söyledi ve kendisi de neden Avrupa'ya dilekçe verdiğini savcıya açıkladı.

Ramazan Yerlikaya da, 1998 içinde ya da civarında, Devlete karşı şikâyetle bulunduğunu iddia eden bir cumhuriyet savcısı tarafından çağrıldığını hatırladı.

56. Aziz Atala, Sabri Tutuş, Kemal Taş, Mehmet Emin Akdeniz ve Aydın Demir'den alındığı kaydedilen ifadelerde, Adalet Bakanlığı (Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü) ile yazışma ve eklerinin ya da Komisyon tarafından gönderilen belgelerin kendilerine okunduğunu gösteren atıflar vardı. Komisyonun

oluşturduğu Heyetin tanık oturumunda Diyarbakır DGM Başsavcısına bu konu sorulduğunda, başvuruların dilekçelerinin kopyalarının kendisinde olmadığını ve göstermiş olamayacağını; kendisinde sadece Adalet Bakanlığı ile yazışmaların kopyasının olduğunu söyledi. Komisyon bu ifadeyi kabul etmedi. Komisyon, Başsavcının Komisyona yapılan başvuruların üzerindeki imzaların doğruluğunu teyit etmeyi kendisine görev edindiği sonucuna vardı. Sabri Tutuş kendisine bunun sorulduğunu hatırladı. Komisyon, söz konusu dört başvuranın ve Seyithan Atala ile ilgili olarak kardeşi Aziz'in kendileri adına Komisyona iletilen belgeler üzerinden başvuruları hakkında sorgulandıklarını saptadı.

B. Hükümetin olaylarla ilgi görüşleri

57. 1993 yılı Ekim ayında Diyarbakır ilinin Kulp-Muş-Bingöl üçgeninde bir askeri operasyon düzenlendi. Bu operasyon Bolu tugayının komutanı General Yavuz Ertürk tarafından yürütüldü. Operasyon sırasında hiçbir uçak kullanılmadı; en fazla 6 kişiyi taşıyabilen UH-1 helikopterleri sınırlı sayıda kullanıldı. Operasyon sırasında gözaltına alınan kişiler yaya olarak Muş'a götürüldü.

58. On bir kişinin kaybolduğuna ilişkin iddialar üzerine yetkili makamlar gecikmeksizin soruşturma başlattı. Başvuran Kemal Taş'a oğlunun serbest bırakıldığı bilgisi verildi. Diğer başvurular tarafından verilen dilekçelerde yalnızca bilgi talep ediliyordu; bu dilekçelerde suçlama yoktu. Her halükarda, dilekçeler 1993 yılı Aralık ayında verildi ve harekete geçmek için neden bu kadar gecikildiğine dair bir açıklama yapılmadı.

59. Başvuranların yakınlarının güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındıktan sonra kayboldukları iddiası bütünüyle asılsızdı. Operasyona bin asker katıldıysa, askerlik hizmeti sona erdiğinde bu kişilerin olay hakkında konuşmaları beklenmeliydi.

60. Tüm bu unsurlar bu kişilerin PKK tarafından kaçılmış olabileceklerini göstermekteydi.

C. Hükümet tarafından sunulan materyal

61. Hükümet, 1996-2000 yılları arasında Kulp cumhuriyet savcılığı tarafından yürütülen soruşturmaya ilgili ve bir kısmı daha önce Komisyona ibraz edilmiş olan bir parti belge sundu. Hükümet, bu belgelerin ne tür bir önem taşıdığına ya da Komisyonun bulgularıyla çelişip çelişmediğine dair bir açıklama yapmadı.

II. İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMALAR

62. Hukuka aykırı eylemlerle ilgili sorumluluklara dair ilke ve usuller aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

A. Ceza davaları

63. Ceza Kanununa göre her türlü adam öldürme (448 - 455 maddeler) ve öldürmeye teşebbüs fiili suç niteliğindedir. Ayrıca, bir devlet görevlisinin bir kişiye işkence ya da kötü muamele uygulaması (işkenceyle ilgili Madde 243 ve kötü muameleyle ilgili Madde 242) ya da hukuka aykırı olarak kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakması da suçtur (genel olarak Madde 179 ve devlet görevlileri ile ilgili olarak Madde 181).

64. Yetkili makamların bu türe girebilecek ve kendilerine bilgileri ulaşan suçlarla ilgili eylemler ya da ihmaller konusunda ön soruşturma yürütme yükümlülükleri Ceza Muhakemesi Kanununun 151-153 maddelerinde düzenlenmiştir. Bu tür suçlar yetkili makamlara, güvenlik güçlerine ya da savcılıklara bildirilebilir. Şikâyet şifahi ya da yazılı olarak yapılabilir. Şifahi yapılan şikâyetlerin yetkili makamlar tarafından in tutanak altına alınması gerekmektedir. (Madde 151). Bir ölümün doğal sebeplerden kaynaklanmadığı şüphesini doğuran emareler varsa, kendilerine haber verilen güvenlik güçleri konu hakkında cumhuriyet savcısına ya da ceza mahkemesi hakimine bildirmelidir. (Madde 152). Ceza Kanununun 235. maddesine göre, görevini yaptığı sırada bir suç işlendiğini öğrenen herhangi bir kamu görevlisi, bunu güvenlik görevlilerine ya da cumhuriyet savcısına bildirmezse hapis cezasıyla cezalandırılır.

Bir suçun işlendiği şüphesini doğuran bir durumdan herhangi bir şekilde haberdar olan cumhuriyet savcısı yargılamaya yer olup olmadığını belirlemek üzere hemen olayla ilgili olguları araştırmakla yükümlüdür (Ceza Muhakemesi Kanunu Madde 153).

65. Terör suçları olarak adlandırılan suçlar cumhuriyet savcısının değil tüm Türkiye’de kurulmuş bulunan Devlet Güvenlik savcılarının ve mahkemelerinin göre alanına girmektedir.

66. Şüpheli şahıs devlet memuruysa ve suç görevi ifa sırasında işlenmişse, bu olayla ilgili ön soruşturma 1914 tarihli Memurun Muhakematı Kanununa (kimi zaman memurlar hakkında Görev Suçları olarak adlandırılmaktadır) göre yürütülür; bu kanun cumhuriyet savcısının *kişi bakımından uygulama (ratione personae)* yetkisini soruşturma aşamasında kısıtlamaktadır. Bu tür davalarda ön soruşturmanın başlatılıp başlatılmayacağına ve ardından yargılama yapılıp yapılmayacağına karar verme yetkisi ilgili yerel idari kuruldadır (şüphelinin statüsüne göre ilçe ya da il). Yargılama kararı verilirse cumhuriyet savcısı olayı soruşturmaya başlar.

Kurulun kararı Danıştay’da temyiz edilebilir. Yargılamaya yer olmadığı kararı alındığında dava doğrudan Danıştay’a gönderilir.

67. Olağanüstü hal bölge valisinin yetkilerine ilişkin 10 Temmuz 1987 tarihli ve 285 sayılı kanun hükmündeki kararnamenin 4. maddesinin (i) fıkrası uyarınca, 1914 tarihli kanunun hükümleri (bkz. yukarıda 66. paragraf) valinin yetkisi altındaki güvenlik güçleri için de geçerlidir.

68. Eğer şüpheli kişi ordu mensubuysa, uygulanacak kanun suçun niteliğine göre belirlenir. Askeri Ceza Kanunun (1632 sayılı Kanun) tanımladığı türden bir “askeri suç” söz konusuysa, ceza kovuşturması ilkesel olarak sıkıyönetim mahkemelerinin kuruluşuna ve muhakeme usullerine dair 353 sayılı Kanuna göre yürütülür. Bir ordu mensubunun adi suçla suçlandığı durumlarda normalde Ceza Muhakemesi Kanununun hükümleri uygulanır (bkz. Anayasanın 145. maddesinin 1. paragrafı ve 353 sayılı Kanunun 9-14. Bölümleri.).

Askeri Ceza Kanunu, emre itaatsizlik sonucu bir kişinin hayatının tehlikeye atılmasını askeri bir suç olarak tanımlar (Madde 89). Bu tür durumlarda, siviller şikâyetlerini Ceza Muhakemesi Kanununda tanımlanan makamlara (bkz. yukarıda 64. paragraf) ya da failin üstlerine iletebilir.

B. Cezai kovuşturma gerektiren suçlarda sivil ve idari yükümlülükler

69. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 13. maddesine göre, idari eylemler nedeniyle herhangi bir şekilde zarar gören bir kişi, eylemin işlendiğini iddia ettiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde tazminat talep edebilir. Eğer talep kısmen ya da tümüyle reddedilirse ya da talep hakkında altmış gün içerisinde bir yanıt verilmezse, mağdur kişi idari dava açabilir.

70. Anayasanın 125. maddesinin 1 ve 7. fıkralarına göre:

“İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır...

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.”

Bu hüküm Devletin kesin sorumluluğunu tanımlamaktadır; belirli bir durumu yaratan koşullarda, haksız fiilin doğrudan idarenin eylemleriyle bağlantılı olup olmadığına bakılmaksızın, Devletin kamu düzenini ve kamu güvenliğini koruma, kişilerin can ve mal güvenliklerini sağlama yükümlülüğünü yerine getirmediği ortaya konulduğunda bu sorumluluk söz konusu olacaktır. Bu kurallara göre, kimliği bilinmeyen kişilerin eylemleri sonucunda zarara uğrayan kişilerin kayıplarının tazmininden idare sorumlu tutulabilir.

71. 16 Aralık 1990 tarih ve 430 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 8 maddesinin son cümlesi yukarıda belirtilen kurala göre yazılmıştır (bkz. yukarıda paragraf 71). Buna göre:

“Bu Kanun Hükmünde Kararname ile ... Olağanüstü Hal Bölge Valisine ve olağanüstü hal bölgesi dahilindeki il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili her türlü karar ve tasarruflarından dolayı bunlar hakkında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz. Kişilerin sebepsiz uğradıkları zararlardan dolayı Devletten tazminat talep etme hakları saklıdır.”

72. Borçlar Kanununa göre, yasaya aykırı ya da kasti bir eylem nedeniyle zarar gören kişi, zararın tazmini (Madde 41-46) ve manevi tazminat (Madde 47) için dava açabilir. Hukuk mahkemeleri, ceza mahkemesinin bulgularıyla ya da failin suçlu olup olmadığına dair ceza mahkemesi kararıyla bağlı değildir (Madde 53).

Bununla birlikte, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 13. maddesine göre, ilkesel olarak, kişiler kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları kayıp ya da zararlardan dolayı bu görevleri yerine getiren personel aleyhine değil, sadece ilgili kurum aleyhine dava açabilir. (bkz. Anayasanın 129. maddesinin 5. fıkrası ile Borçlar Kanununun 55 ve 100. maddeleri). Ancak bu kesin kural değildir. Söz konusu eylemin yasadışı olduğu ya da kasten gerçekleştirildiği ve netice itibarıyla “idari fiil” ya da eylem tespit edilirse, ilgili personelin neden olduğu zararın tazmini için hukuk mahkemelerinde dava açılabilir; bu hak, mağdurun müşterek sorumluluk temelinde personelin işvereni olan kurum aleyhine dava açma hakkına halel getirmez (Borçlar Kanunu Madde 50).

HUKUK

I. MAHKEMENİN OLAYLARLA İLGİLİ DEĞERLENDİRMESİ

73. Mahkeme, 1 Kasım 1998 öncesi Sözleşme sisteminde olayların saptanmasının ve doğrulanmasının esasen Komisyonun konusu olduğu (Sözleşmenin eski 28. maddesinin 1. paragrafı ve 31. maddesi) şeklindeki yerleşik içtihadını tekrarlar. Mahkeme Komisyonun olaylara ilişkin bulgularıyla bağlı olmayıp kendisine ibraz edilen materyalin ışığında kendi değerlendirmesini yapmakta serbest olmakla birlikte, yalnızca istisnai durumlarda bu alandaki yetkisini kullanmaktadır (diğer kararların yanı sıra bkz. 16 Eylül 1996 tarihli *Akdıvar ve Diğerleri – Türkiye* davası, *Hüküm ve Karar Raporları* 1996-IV, s. 1218, § 78).

74. Hükümet, Komisyonun başvuranların iddialarını diğer olasılıkları değerlendirmeden doğru olarak kabul ettiğini ve güvenilirliklerini sorgulamadan verili kabul ettiğini belirtti. Hükümete göre Komisyon, yalnızca başvuranların sözlü beyanları ve sundukları belgelere güvendi. Hükümet, Komisyonun General Yavuz Ertürk tarafından sağlanan kanıtı – özellikle on bir kişinin taşınmasına imkân veren hiçbir helikopterin kullanılmadığı; sadece altı kişi taşıyabilen helikopterlerin kullanıldığına ilişkin kanıtını ya da Kepir’e hiçbir helikopterin inmesinin mümkün olmadığına ilişkin kanıtını kabul etmemesini eleştirdi. Hükümet, tanıkların beyanlarındaki yaş farklılıklarının Komisyon tarafından tatmin edici biçimde açıklanmadığı gerekçesiyle, gözaltındaki on birinci kişinin Ümit Taş olarak tanımlanması için yeterli delil bulunmadığı şeklindeki itirazını ifade etti. Buna göre, başvuranların akrabası on bir kişinin askerler tarafından gözaltına alındığı iddiasını alındıklarını kanıtlayan somut unsurlar yetersizdi. Ayrıca, Hükümet, başvuranların dilekçelerini vermek için Aralık ayına kadar beklemelerinin ve bu işlemi Kulp yerine Diyarbakır’da yapmalarının hiçbir açıklamasının olmadığını değerlendirdi. Kayıp kişilerin neredeyse tamamı Devlet destekçisi olarak biliniyordu ve hiçbir suç işlememişlerdi; diğer unsurların yanı sıra bu tesadüf, kayıp kişilerin muhtemelen PKK tarafından kaçırılmış olduklarına işaret ediyordu.

75. Mahkeme, Komisyonun incelemesini sadece başvuranların sunumları üzerinden değil dosyadaki tüm kanıtlar üzerinden yürüttüğünü gözlemlemektedir. Komisyon raporunda, her bir tanığın sağladığı kanıtın güvenilirliği ve ağırlığını da dahil olmak üzere, kanıtlardaki uyuşmayan noktalarla ilgili ayrıntılı bir değerlendirme yer almaktadır. Komisyonun General’in sağladığı kanıtı atfedilmesi gereken ağırlığa dair görüşünde, General’in başvuranların temsilcilerinin bulunmadığı ve dolayısıyla bu temsilcilerin kendisine sözlü soru yöneltme ve bu soruları yanıtlarken davranışlarını gözleme imkânlarının olmadığı bir ortamda beyanda bulunduğu gerçeği göz önünde bulunduruldu. Komisyon gözaltındaki on birinci kişinin Ümit Taş olarak tanımlanmasını destekleyen unsurların az olduğunu kabul etmekle birlikte, mevcut kanıtlara inanılması durumunda bu kanıtların gerekli ispat standardını sağladığı sonucuna vardı.

76. Mahkeme, başvuranların operasyona yapıldığına ilişkin iddialarının başlangıçta yetkili makamlar tarafından kabul edilmediğini kaydeder. Gerçekten de Hükümet, Komisyonda, operasyon yapıldığını kabul etmedi. Bununla birlikte, delillerin ibrazı aşamasında, iddia edildiği gibi ve başvuranların ilk aşamalarda ismini verdiği bir subay komutasında büyük ölçekli bir operasyon yapıldığı ortaya çıktı. Çeşitli konularda ve sıklıkla Hükümetin kendi tanıklarının, örneğin, kendisinin ve diğerlerin operasyon

sırasında köyde yaşamaya devam ettiklerini ve bölge üzerinde uçan helikopterlerin sesini duyduğunu söyleyen Vehbi Başer adlı köylünün ve başvuranların tanıklarının iddia ettiği gibi Muş'taki jandarma kuvvetlerinin operasyona katıldığına atıfta bulunan ve askerlerinin köylüleri rehber olarak kullandıklarını kabul eden General'in sağladığı kanıtlarla, başvuranların beyanlarının doğrulandığı görüldü.

77. Konunun yetkili makamlara geç iletildiği ya da olması gerekenden farklı makamlara iletildiği iddiaları, başvuranların şikâyetlerinin güvenilirliğinden şüphe duyulmasını desteklemez. Kemal Taş, Ekim ayında oğlunun Kulp'taki evlerine geri dönmemesi üzerine hemen Kulp'taki yetkili makamlara başvurdu. Diğer başvuranlar da Ekim ve Kasım aylarında yetkili makamlara başvurmaya başladılar (bkz. Komisyonun raporunda 114-150 paragraflarda sıralanan dilekçelere bakınız). Yakınlarının nereye götürüldüğünü bilmedikleri göz önünde bulundurulduğunda, Diyarbakır'daki ya da il dahilinde başka yerlerdeki yetkili makamlara başvurmaları bütünüyle anlaşılır bir durumdur. Komisyon, Hükümetin başvuranların iddialarının uydurma olduğu ve PKK korkusuyla ya da para kazanmak arzusuyla yapıldığı savını dikkate aldı. Bununla birlikte, tüm başvuranları dinledi ve başvuranların dürüst, ikna edici ve yakınlarının akıbetini bilmemekten kaynaklanan derin bir acısı içerisinde olduklarını saptadı.

78. Çok sayıda başvuruları ve köylüyü içeren davada olaylarla ilgili unsurların karmaşıklığını ve olaylardan sonra aradan zaman geçmesinden kaynaklanan kaçınılmaz güçlükleri göz önünde bulunduran Mahkeme, başvuranların iddialarını destekleyen unsurları ve güvenilirliklerine gölge düşüren unsurları ayrıntılı bir biçimde değerlendiren Komisyonun delilleri değerlendirme görevini gereken ihtiyatla yerine getirdiği sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme, Hükümet tarafından getirilen eleştirilerin olayları doğrulamak üzere Mahkemenin kendi yetkisini kullanmasını gerektirecek türden ve esasa dair bir mesele doğurmadığını kanaatindedir. Bu koşullar altında Mahkeme, olayları Komisyonun tanımladığı biçimiyle kabul etmektedir (bkz. yukarıda 10-56. paragraflar).

II. SÖZLEŞMENİN 2. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİALARI

79. Başvuranlar yakınlarının güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındıktan sonra kaybolduğunu ve devlet görevlilerinin sorumlu olduğu koşullar altında ölmüş olduklarının varsayılabilmesini iddia etti. Ayrıca, bu ölümlere yol açan olaylara dair etkili bir soruşturma yürütülmediği konusunda şikâyetçi oldular. Başvuranlar bu şikâyetlerini Sözleşmenin 2. maddesine dayandırdı. Söz konusu madde şöyledir:

“1. Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.

2. Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurmanın kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz:

- (a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunması için;
- (b) Usulüne uygun olarak yakalamak veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için;
- (c) Ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması için.”

80. Hükümet bu iddialara karşı çıktı. Komisyon, güvenlik güçlerince gözaltına alındıktan sonra kaybolan on bir kişinin ölmüş olduklarının kabul edilmesi gerektiği ve yetkili makamların bu kişilerin ölümüne yol açan koşullara ilişkin etkili bir soruşturma

yürütmedikleri gerekçesiyle, 2'ye karşı 26 oyla, 2. maddenin ihlal edildiği yönünde görüş bildirdi.

A. Tarafların görüşleri

81. Başvuranlar, yetkili makamların gözaltındaki kişilerin yaşam hakkını korumakla mükellef olduklarını belirtti. Yetkili makamların, yakınlarının akıbeti hakkında kendilerine makul bir açıklama yapması gerekirdi; bunu yapmamaları, 2. maddenin ihlali anlamına gelecek şekilde yaşam aşısından tehlike oluşturan bir durumdan sorumlu olduklarını göstermekteydi. 1993 yılında gözaltında işkence ve ölümün yüksek bir risk olduğunu gösteren çok sayıda örneğin yaşandığı ve kayıt dışı gözaltının yetkili makamlar tarafından düzenli olarak kullanılan bir teknik olduğunu gösteren kanıtların bulunduğu Türkiye'nin güneydoğusundaki durum dikkate alındığında, bu olayda yakınlarının ölmüş olduklarını varsaymak gerekirdi. Bu varsayım, gözaltındaki kişilerin ayrı bir yerde tutulması ve kötü muamele görmeleri, gözaltına alındıklarına dair hiçbir kaydın bulunmaması ve yedi yılı aşkın bir süredir kendilerinden haber alınmadığı gerçeği gibi ikinci dereceden delillerle desteklenmekteydi. Yakınlarının gözaltına alındıktan sonra ölümlerinden yetkili makamların sorumlu tutulması gerekmekteydi.

82. Başvuranlar ayrıca yetkili makamların yakınlarının ölümüne dair Sözleşmenin 2. maddesinden kaynaklanan etkili bir soruşturma yürütme yükümlülüklerine de uymadıklarını belirtti. Soruşturma sürüncemede bırakılmış, Diyarbakır ve Kulp arasında gidip gelmişti; güvenlik güçlerinin olaylara dahil olması yeterince araştırılmamıştı ve çok az kanıt temelinde kayıp kişilerin PKK tarafından kaçırıldığı varsayılmıştı. Başvuranlara göre, Komisyonun o dönemde güneydoğuda soruşturma ve kovuşturma mekanizmalarının yetersizliklerine dair bulguları, Sözleşmenin 2. maddesinin ağır ihlali olacak şekilde, yasadışı saldırı ve öldürme olaylarında soruşturmaların yetersiz, yüzeysel ve etkisiz yürütülmesi uygulamasının mevcudiyetine işaret etmekteydi.

83. Hükümet, olaylara güvenlik güçlerinin karıştığı iddiası bakımından başvuranların şikâyetlerinin asılsız ve uydurma olduğunu değerlendirdi. Hükümet, 2. madde konusunda muhalif kalan 2 Komisyon üyesinin görüşlerine katıldı; yani, kayıp kişilerin hayatlarını kaybettikleri sonucu, bu madde altında bir sonuca ulaşmayı meşru gösterecek düzeyde yeterli delile dayanmamaktaydı. Hükümete göre, ölüm varsayımının olasılıklar üzerine kurulması mümkün değildi.

B. Kayıp on bir kişinin ölümünde Devletin sorumluluğu bakımından

84. Mahkeme, Komisyonun bu davada olaylara ilişkin saptamasını; yani, Mehmet Salih Akdeniz, Celil Aydoğdu, Behçet Tutuş, Mehmet Şerif Avar, Hasan Avar, Bahri Şimşek, Mehmet Şah Atala, Turan Demir, Abdo Yamuk, Nusreddin Yerlikaya ve Ümit Taş'ın en son 1993 yılı Ekim ayında düzenlenen operasyon sırasında güvenlik güçleri tarafından gözaltına alınırken görüldükleri ve o dönemden bu yana kayıp olduklarını kabul etti.

85. Gözaltına alınırken sağlık durumu iyi olan bir kişinin serbest bırakılırken yaralanmış olduğunun saptanması durumunda, bu yaralara nasıl oluştuğunu açıklamak için makul bir açıklama getirmek Devletin yükümlülüğüdür; makul bir açıklama getirilmemesi, Sözleşmenin 3. maddesi kapsamında bir meseledir (bkz. 27 Ağustos

1992 tarihli *Tomasi – Fransa* kararı, Seri A no. 241-A, §§ 108-111; 4 Aralık 1995 tarihli *Ribitsch – Avusturya* kararı, Seri A no. 336, § 34, ve *Selmouni – Fransa* [GC] no. 25803/94, ECHR 1999-V, § 87). Yetkili makamların gözaltındaki kişinin tedavisi konusunda hesap verme yükümlülüğü, söz konusu kişinin ölümü halinde özellikle bağlayıcıdır. Cesedin bulunmadığı durumlarda, yetkili makamların gözaltındaki kişinin akıbeti konusunda makul bir açıklama getirememesi, olayla ilgili tüm koşullara ve özellikle de, gözaltındaki kişinin gözaltında öldüğünün varsayılması gerektiği sonucuna ulaşmak için gerekli ispat standardını karşılayan, somut unsurlara dayanan ikinci derece delillerin varlığına bağlı olarak, Sözleşmenin 2. maddesi kapsamında bir mesele oluşturabilir (bkz. *Çakıcı – Türkiye* [GC], no. 23657/94, ECHR 1999-IV, § 85; *Ertak – Türkiye*, no. 20764/92 (Sect. 1) ECHR 2000-V, § 131, ve *Timurtaş – Türkiye* no. 23531/94 (Sect. 1) ECHR 2000-VI, §§ 82-86).

86. Bu bağlamda, kişinin gözaltına alınmasından sonra aradan geçen zaman, kendi içinde belirleyici olmamakla birlikte, dikkate alınması gereken, ilgili bir unsurdur. Gözaltına alınan kişinin akıbetinden haber alınmadan geçen süre uzadıkça, söz konusu kişinin ölmüş olma olasılığı artacaktır. Sonuç olarak, aradan geçen süre ikinci dereceden delillerin diğer unsurlarının ağırlığını etkileyebilir ve bu nedenle salt 5. maddenin ihlali olabilecek şekilde usulsüz gözaltı meselesinin ötesinde başka meseleler söz konusu olabilir. Bu tür bir yorum, Sözleşmedeki en temel hükümlerden birisi olan 2. maddeyle güvence altına alındığı şekliyle yaşam hakkının etkili bir biçimde korunması açısından uygundur (bkz. diğer kararların yanı sıra, yukarıda anılan *Çakıcı – Türkiye* kararı, § 86).

87. Bu davayla ilgili olaylara gelindiğinde, Mahkeme, başvuruların yakınlarının 9 ile 12 Ekim 1993 tarihleri arasında ya da civarında gözaltına alınmış olmalarına rağmen gözaltı işleminin hiçbir gözaltı tutanağına kaydedilmediğini gözlemlemektedir. Başvuruların ve diğer köylülerin sağladığı kanıtlar, bu kişilerin yaklaşık 17 ile 19 Ekim 1993 tarihine dek Kepir’de tutulduklarını ve bu noktada en azından bir kısmının helikoptere bindirilirken görüldüğünü göstermiştir. Kayıp kişilerden o tarihten bu yana hiçbir haber alınmamıştır.

88. Mahkeme, aradan geçen sürenin uzunluğundan –yedi yılı aşkın süre-, bu kişilerin gözaltı işlemine ilişkin herhangi bir belge bulunamamasından ve bu kişilerin akıbetleri hakkında Hükümetin tatmin edici ve makul bir açıklama getirememesinden çok güçlü sonuçlar çıkartmaktadır. Mahkeme, ayrıca, 1993 yılında Türkiye’nin güneydoğusundaki durumun genel yapısı bağlamında kayıt dışı gözaltına alınan kişilerin yaşamlarının tehdit altında olduğunun hiçbir şekilde göz ardı edilemeyeceğini gözlemlemektedir. Mahkeme, yakın tarihli iki kararında, bu davaya yakın bir dönemde güneydoğu bölgesinde ceza hukuku güvencesinin etkililiğini azaltan kusurların güvenlik güçlerine mensup kişilerin eylemlerinden dolayı sorumlu tutulmadıkları bir ortama izin verdiğini ya da bu ortamı güçlendirdiğini saptamış olduğunu hatırlatır (bkz. *Kılıç – Türkiye*, no. 22492/93 (Sect. 1), ECHR 2000-III, § 75, ve *Mahmut Kaya – Türkiye*, no. 22535/93, (Sect. 1) ECHR 2000-III, § 98).

89. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı Mahkeme, on bir kişinin güvenlik güçleri tarafından gözaltına alınmalarının ardından öldüğünün tahmin edilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak, davalı Devletin bu kişilerin ölümlerinden kaynaklanan sorumluluğu bununla bağlantılıdır. Yetkili makamlar bu kişilerin akıbeti konusunda henüz bir açıklama yapmadığından ve kendilerine bağlı görevlilerin ölüme yol açan düzeyde kuvvet kullanımlarını meşru kılabilecek herhangi bir gerekçe sunmadığından, bu kişilerin ölümlerinin sorumluluğu davalı Devlete yüklenebilir (bkz.

yukarıda anılan *Çakıcı – Türkiye* kararı, § 87). Bu sebepten dolayı, bu konuda 2. madde ihlal edilmiştir.

C. Ölümle ilgili soruşturmanın yetersiz olduğu iddiası bakımından

90. Mahkeme, Sözleşmenin 2. maddesinde yer alan yaşam hakkını koruma yükümlülüğünün, Devletin Sözleşmenin 1. maddesi uyarınca sahip olduğu “kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşmede açıklanan hak ve özgürlükleri tanıma” görevi ile birlikte ele alındığında, bireylerin kuvvet kullanımı sonucunda ölmesi halinde etkili bir resmi soruşturma yapılmasını gerektirdiğini hatırlatır (bkz. *mutatis mutandis*, 27 Eylül 1995 tarihli *McCann ve Diğerleri – Birleşik Krallık* kararı, Seri A no. 324, s. 49, § 161, ve 19 Şubat 1998 tarihli *Kaya - Türkiye* kararı, *Raporlar* 1998-I, § 105).

91. Mevcut davada, Mahkeme, başvuruların şikâyet konusunu 1993 yılı Ekim ayından itibaren çeşitli yetkili makamlara ilettiklerini hatırlatır. Kulp cumhuriyet savcısı 1993 yılı Aralık ayında bir soruşturma başlattı. Bununla birlikte, aradan iki ay geçmeden, olayın PKK ile bağlantılı bir terör suçu olduğu gerekçesiyle görevsizlik kararı vererek soruşturmayı Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi savcısına devretti. Dosyada bu varsayımı destekleyen herhangi bir kanıt bulunmamaktaydı. Dosya sadece yakınlarının askerler tarafından gözaltına alındığı konusunda başvuruların ve aile üyelerinin dilekçeleri ile Kulp ya da Diyarbakır’da gözaltı kayıtlarında söz konusu kişilerin isimlerine rastlanmadığına dair belgeleri içeriyordu. Diyarbakır savcısı ancak 1994 yılı Ağustos ayında başvuruların ifadesini almaya başladı. Mehmet Emin Akdeniz 28 Ekim 1994 tarihinde verdiği ifadede kadınların kayıp kişilerin güvenlik güçlerine ait bir helikopterle götürüldüğüne tanık olduklarını söylemişse de, 29 Mayıs 1996 yılına kadar Pembe Akdeniz’in ifadesi alınmadı. Zeki Akdeniz’in muğlak bir ifadesi haricinde, başvuruların ve ailelerinin verdikleri tüm ifadelerde kayıp kişilerin askerler tarafından alındığını söyledikleri kaydedilmelidir. 29 Nisan 1997’de Diyarbakır savcısı olaya PKK’nin karıştığına dair delilin olmadığı kaydıyla görevsizlik kararı vererek dosyayı Kulp cumhuriyet savcısına geri gönderdi. O tarihten sonra soruşturmada kayda değer bir ilerlemeyi gösteren bir bilgi Komisyona ya da Mahkemeye sunulmadı.

92. Mahkeme, cumhuriyet savcılarının dile getirilen ciddi iddiaları araştırmak için anlamlı bir çaba harcamamış olmalarını şaşkınlıkla karşılamaktadır. Başvuruların kanıtlarının ağırlığına rağmen, kayıp kişilerin akıbetleri ya da buldukları yer hakkında herhangi bir bilginin olmadığını söyleyen jandarma ve güvenlik güçleri kaynaklarının ifadeleri kabul edildi ve konu hakkında başka işlem yapılmadı. İlgili dönemde gerçekleştirilen operasyonun niteliğini ya da boyutunu belirlemek için hiçbir adım atılmadı ve olayları açığa kavuşturabilecek görgü tanıklarının bulunması için atılan birkaç adım da olaylardan yıllar sonra gerçekleşti. Dosyanın Kulp’tan Diyarbakır’a gönderilme biçimi, o anda olayın faili olduğu varsayılanlara –PKK ya da güvenlik güçleri- göre değişen yetki kararı, soruşturmanın etkililiğini kolaylaştırmış değildir.

93. Mahkeme, Komisyonun cumhuriyet savcılarının eylemsizliği ve toplanan delillere rağmen güvenlik güçlerini soruşturmaya dahil etme konusundaki isteksizlikleri dikkate alındığında soruşturmanın yaşam hakkı bağlamında hiçbir güvence sağlamadığı şeklindeki değerlendirmesine katılmaktadır.

Başvuruların yakınlarının kaybolmasıyla ilgili etkili bir soruşturma sağlanmamıştır ve bu sebepten dolayı, bu konuda da Sözleşmenin 2. maddesi ihlal edilmiştir.

III. SÖZLEŞMENİN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİALARI

A. Başvuranların yakını on bir kişi bakımından

94. Başvuranlar, yakınlarının Sözleşmenin 3. maddesine aykırı muamelenin mağduru oldukları konusunda şikâyetçi oldular. Söz konusu madde şöyledir:

“Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz.”

95. Komisyonun bulgularını nakleden başvuranlar, özellikle soğuğa, fiziksel ve psikolojik acıya dair kanıtlara atıfta bulunarak, yakınlarının gözaltı koşullarının insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele olduğunu belirtti.

96. Komisyonunun başvuranların kanıtlarını değerlendirme biçimini eleştiren Hükümet, mağdur olduğu kişilerin bulunmadığını ve iddia edilen kötü muamelenin etkilerinin bilinmediğini ve bu durumun ulaşılan sonuçları dayanaksız kıldığını belirtti.

97. Mahkemenin içtihadına göre, kötü muamelenin 3. madde kapsamına girmesi için asgari düzeyde bir vahamete ulaşması gerekir. Bu asgarinin değerlendirilmesi ise görecelidir: asgari düzey muamelenin süresi, fiziksel ve ruhsal sonuçları, bazı davalarda mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi, o davayla ilgili tüm koşullarla bağlantılıdır (bkz. diğer kararların yanı sıra, 9 Haziran 1998 tarihli *Tekin - Türkiye* kararı, *Raporlar* 1998-IV, § 52).

98. Mahkeme, Komisyonun bu davada olaylara ilişkin saptamasını; yani, başvuranların yakını olan on bir kişinin Kepir’de açık havada en az bir hafta boyunca gözaltında tutulduğunu ve bu süre içerisinde, Mehmet Salih Akdeniz’in durumu hariç, bağlı tutulmak da dahil önemli sıkıntılar yaşadıklarını kabul ettiğini hatırlatır. Behçet Tutuş örneğinde olduğu gibi, dövülme olayları yaşanırken, Abdo Yamuk’un bacağına yara oluştu. Kanıtlar sadece soğuk nedeniyle değil korku ve akıbetlerinin belirsizliği nedeniyle ıstırap çektiklerini gösterdi. Bu muamele insanlık dışı ve onur kırıcı muamele eşiğine ulaşmaktadır ve bu bağlamda Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğini ortaya koymaktadır.

B. Başvuranlar bakımından

99. Başvuranlar, Komisyonun yakınlarının kaybolmasının kendilerinde Sözleşmenin 3. maddesine aykırı biçimde insanlık dışı ve onur kırıcı muamele boyutuna varan bir acıya yol açtığı şeklindeki saptamasının Mahkeme tarafından onaylanmasını talep etti.

100. Hükümet başvuranların bu bağlamdaki iddialarını reddetti.

101. Mahkeme, başvuranın oğlunun kayıt dışı gözaltındayken kaybolmasıyla ilgili Kurt Davasında (25 Mayıs 1998 tarihli *Kurt - Türkiye* kararı, *Raporlar* 1998-III, s. 1187-88, §§ 130-34), davaya özgü koşullara bağlı olarak, Mahkemenin başvuranın Sözleşme’nin 3. maddesinin ihlalinin mağduru olduğunu tespit ettiğini gözlemlemiştir. Mahkeme özellikle başvuranın hakları ihlal edilen bir mağdurun annesi olduğu ve yaşadığı sıkıntı ve kaygıya karşın yetkili makamların kayıt kalmalarından dolayı

mağduriyet yaşadığı gerçeğine dikkat çekti. Bununla birlikte, Kurt Davası, “kayıp bir kişinin” ailesinden bireylerinin 3. maddeye aykırı bir muamelenin mağduru olduğu şeklinde genel bir ilke kurmamaktadır.

Bir aile bireyinin mağdur olup olmadığı konusu, başvuranın maruz kaldığı sıkıntıya, ciddi insan hakları ihlallerinin mağduru olan kişilerin akrabalarının kaçınılmaz olarak yaşayabilecekleri duygusal çöküntüden daha farklı bir boyut ve şekil veren özel unsurların varlığına bağlı olacaktır. Bununla ilgili unsurlar aile bağlarının yakınlığı içerecektir; bu bağlamda, ebeveyn-çocuk bağı, ilişkilere özgü durumlar, aile bireyinin söz konusu olaylara ne ölçüde tanık olduğu, aile bireyinin kayıp kişi hakkında bilgi edinme çabalarına katılımı ve bu çabalara yetkili makamların bu çabalara karşılık verme biçimi belirli bir ağırlık taşır. Mahkeme, bu tür bir ihlalin özünün, aile bireyinin “kaybolması” olgusundan ziyade, konu kendilerine iletildiğinde yetkili makamların gösterdiği tepki ve davranışlarıyla ilgili olduğunu vurgulamıştır. Özellikle yetkili makamlarla ilgili kısım bağlamında bir akrabasının yetkili makamların eylemlerinin doğrudan mağduru olduğunu iddia etmesi mümkündür (bkz. *Çakıcı – Türkiye* [GC] no. 23657/94, §§ 98-99, ECHR 1999-IV, *Timurtaş – Türkiye*, no 23531/94, §§ 95-98 ECHR 2000-VI, ve *Taş - Türkiye*, no. 24396/94 (Sect. 1) (bil.), ECHR 2000-XI, §§ 79-80).

102. Bu davada, başvuranlar kaybolan kişilerin babası (Sabri Avar ve Kemal Taş), kardeşi (Mehmet Emin Akdeniz, Sabri Avar, Keleş Şimşek, Seyithan Atala, Aydın Demir, Süleyman Yamuk ve Ramazan Yerlikaya), oğlu (Sabri Tutuş) ve amcasıydı (Mehmet Emin Akdeniz). Sadece Keleş Şimşek Kepir’de bulunup kayıp on bir kişinin gözaltına alınmasına doğrudan tanık oldu; diğer başvuranların çoğu operasyon sırasında başka yerlerdeydi. Başvuranlar yetkili makamlara başvurarak yakınlarının akıbetini sordu ve hiçbir bilgi edinemediler. Bu bağlamda başvuranların bir kısmının diğerlerine göre daha aktif oldukları kaydedilebilir. Başvuranların yakınlarının kaybolması nedeniyle üzüntü duydukları ve duymaya devam ettikleri tartışmasız olmakla birlikte, Mahkeme mevcut davanın Çakıcı davasında söz edilen özel koşulları (yukarıda alıntı yapılmıştır) gösterdiği konusunda tatmin olmamıştır ve başvuranların Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiği sonucunu doğuracak şekilde yetkili makamların eylemlerinin mağduru olduklarını iddia edemeyecekleri kanaatinde. Buna göre, bu bağlamda söz konusu hüküm ihlal edilmemiştir.

IV. SÖZLEŞMENİN 5. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİALARI

103. Başvuranlar, yakınlarının gözaltındayken kaybolmasının çeşitli açılardan Sözleşmenin 5. maddesinin ihlali olduğu konusunda şikâyetçi olmuştur. Söz konusu madde şöyledir:

“1. Herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve yasada belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

(a) Kişinin yetkili mahkeme tarafından mahkûm edilmesi üzerine usulüne uygun olarak hapsedilmesi;

(b) Bir mahkeme tarafından, yasaya uygun olarak, verilen bir karara riayetsizlikten dolayı veya yasanın koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için usulüne uygun olarak yakalanması veya tutuklu durumda bulundurulması;

(c) Bir suç işlediği hakkında geçerli şüphe bulunan veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul nedenlerin bulunması dolayısıyla, bir kimsenin yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulu durumda bulundurulması; ...

2. Yakalanan her kişiye, yakalama nedenleri ve kendisine yöneltilen her türlü suçlama en kısa zamanda ve anladığı bir dille bildirilir.

3. Bu maddenin 1 (c) fıkrasında öngörülen koşullara uyarınca yakalanan veya tutulu durumda bulunan herkes hemen bir yargıç veya adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıkarılır; kendisinin makul bir süre içinde yargılanmaya veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutulu durumda bulunma nedeniyle özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, özgürlük kısıtlamasının yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar vermesi ve yasaya aykırı görülmesi halinde kendisini serbest bırakması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.”

104. Başvuranlar, Komisyonun saptamalarına dayanarak, yakınlarının 5. maddenin 1. paragrafında sıralanan gerekçelerin dışında kalan koşullarda güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındığını belirtti. Yakınlarının 5. maddenin 2. paragrafında şart koşulduğu üzere yakalanma nedenleri hakkında bilgilendirildiğine ve herhangi bir zamanda 5. maddenin 3. paragrafında şart koşulduğu üzere bir yargıç veya adli görev yapmaya yetkili diğer bir görevli önüne çıkartıldıklarına dair hiçbir kanıt yoktu. Devletin yakınlarının gözaltında olduğunu kabul etmemesi de 5. maddenin 4. paragrafında belirtilen güvenceleri geçersiz kılıyordu.

105. Hükümet, on bir kişinin gözaltına alındığını saptanmasının hiçbir dayanağının olmadığını ve bu nedenle Sözleşmenin 5. maddesinin ihlalinin mümkün olmadığını belirtti.

106. Mahkemenin içtihadı, demokratik bir toplumda bireylerin yetkili makamlar tarafından keyfi gözaltına alınmaması hakkının korunması açısından Sözleşme'nin 5. maddesinin sağladığı güvencelerin temel önem taşıdığına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Mahkeme, kişinin herhangi bir şekilde özgürlüğünden mahrum bırakılması uygulamasının sadece ulusal hukukun izharı ve usul kurallarına değil aynı zamanda 5. maddenin kişiyi keyfi gözaltına karşı koruma amacına da uygun şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini tekrarlar. 5. madde, kişinin keyfi olarak gözaltına alınması riskini asgari düzeye indirmek üzere, özgürlükten mahrum bırakma eyleminin bağımsız yargı denetimine tabi olmasını güvence altına almayı amaçlayan asli haklar külliyetini hükme bağlar ve yetkili makamların böylesi bir tedbir için hesap verebilir olmasını sağlar. Bireyin kayıt dışı gözaltına alınması bu güvencelerin tümüyle yadsınması anlamına gelir ve 5. maddenin en ağır biçimde ihlaline yol açar. Yetkili makamların kendi denetimleri altındaki bireyler için hesap vermekle yükümlü olduklarını dikkate alan 5. madde, bu makamların kaybolma riskine karşı koruma sağlamak üzere etkili tedbirleri almalarını ve bir kişinin gözaltına alındıktan sonra kendisinden bir daha haber alınmadığı iddiası hakkında derhal ve etkili bir soruşturma yürütmelerini şart koşar (Kurt - Türkiye kararı, *loc. cit.*, s. 1184-85, § 122-125, *Çakıcı - Türkiye kararı, loc. cit.*, § 104).

107. Mahkeme, yukarıda 2. madde ile ilgili gerekçe ve bulguları bağlamında, başvuranların yakınlarının gözaltına alınmasının şüpheye yer bırakmayacak şekilde 5. maddenin ihlali olduğunu kaydeder. On bir kişi, Alaca köyünde ya da civarındaki bir operasyon sırasında Kepir'de en az bir hafta güvenlik güçleri tarafından tutuldu ve bundan sonra kayboldu. Bu tarihten sonra yetkili makamlar on bir kişinin nerede olduğu ya da akıbetleri konusunda makul bir açıklama yapmadı. Ülke içinde yetkili makamlar tarafından yürütülen soruşturma olaydan sonra derhal açılmadığı gibi etkili de değildi. Mahkeme, bu kişilerin gözaltına alınması bağlamında resmi gözaltı kayıtlarında hiçbir kayıt olmamasına özel bir önem atfetmektedir. Tutulma bilgileriyle ilgili kayıtların doğru ve güvenilir olması keyfi gözaltına karşı vazgeçilmez bir güvence sağlar; bu

kayıtların olmaması, özgürlükten mahrum bırakma eyleminden sorumlu olanların gözaltına alınan kişinin akıbeti konusunda hesap vermekten kaçınmalarına olanak tanır (bkz. *Kurt - Türkiye kararı, loc. cit.*, § 125).

108. Mahkeme, kayıp on bir kişinin 5. maddede yer alan güvencelerden bütünüyle yoksun olarak gözaltında tutulduğunu ve bu maddenin hükme bağladığı kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının özellikle ağır bir biçimde ihlal edildiğini saptamıştır.

V. SÖZLEŞMENİN 13. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

109. Başvuranlar, ülke içinde etkili başvuru haklarının engellendiğini belirtmiş ve 13. maddenin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Söz konusu madde şöyledir:

“Bu Sözleşmede tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ihlal fiili resmi görev yapan kimseler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa, ulusal bir makama etkili bir başvuru yapabilme hakkına sahiptir.”

110. Komisyonun bulgularını nakleden başvuranlar, hem kayıp olan yakınları hem de kendileri açısından etkili başvuru hakkının kullandırılmadığı konusunda şikâyetçi oldu. Cumhuriyet savcılarının, valilerin, jandarmanın ve silahlı kuvvetlerin tutumlarına atıfta bulundular. 13. maddenin kişilerin gözaltında kaybolduğu iddialarına karşı yetkili makamlara etkili bir hesap verme yükümlülüğü getirdiğini belirttiler. Bu dava, yetkili makamların tam anlamıyla muafiyetten yararlandıklarını gösterdi. Eksiklikler sistematik ve sistemik nitelikteydi.

111. Hükümet, gerekli tüm soruşturmaların yürütüldüğü, ancak mevcut kanıtların başvuranların iddialarını desteklemediği savını yineledi.

112. Mahkeme, Sözleşmenin 13. maddesinin, Sözleşmedeki hak ve özgürlüklerin esasının iç hukukta her ne biçimde olursa olsun güvence altına alınarak uygulanması için, iç hukukta başvuru yollarının var olmasını sağladığını hatırlatır. Bu bağlamda 13. madde, Sözleşmeye göre “tartışılabilir bir şikâyet”in esastan ele alınması ve uygun çarenin sağlanması için iç hukukta başvuru yollarının oluşturulmasını şart koşar; bu hükümden kaynaklanan Sözleşme yükümlülüklerine ne şekilde uyacakları konusunda ise Sözleşmeci Taraflara bir ölçüde takdir yetkisi tanınmıştır. Sözleşmenin 13. maddesinden kaynaklanan yükümlülüğün kapsamı başvuranın Sözleşme uyarınca yaptığı şikâyetin niteliğine göre de farklılık gösterir. Her halükarda, Sözleşmenin 13. maddesinin gerektirdiği iç hukuk yolu hem yasada hem de uygulamada “etkili” olmalıdır; özellikle de, bu başvuru yolunun kullanımı davalı Devletin yetkili makamlarının eylemleri ya da ihmalleri nedeniyle haksız bir biçimde engellenmemelidir (bkz. yukarıda anılan *Çakıcı kararı, loc. cit.*, § 112, ve burada zikredilen diğer kaynaklar).

Ayrıca Mahkeme, 13. maddenin, bir kişinin yakınlarının o kişinin yetkili makamların elindeyken kaybolduğunu tartışılabilir bir şekilde iddia ettikleri durumlarda ya da yaşam hakkı kadar temel önem taşıyan bir hakkın risk altında olduğu durumlarda, uygun hallerde tazminat ödenmesinin yanı sıra, sorumluların belirlenmesini ve cezalandırılmalarını sağlayabilecek ve yakınların soruşturma sürecine etkili bir biçimde erişimi içerecek kapsamlı ve etkili bir soruşturma yürütülmesini şart koştuğunu saptamıştır (bkz. *Kurt - Türkiye kararı, loc. cit.*, § 140, ve 2 Eylül 1998 tarihli *Yaşa - Türkiye kararı, Raporlar 1998-VI, s. 2442, § 114*).

113. Bu davadaki olaylara bakıldığında, Mahkeme, başvuranların yakınlarının gözaltına alındıktan sonra kaybolduğuna ilişkin tartışılabilir bir şikâyetlerinin bulunduğuna dair hiçbir şüphe olmadığı kanaatindedir. Bundan başka, Mahkemenin yetkili makamların başvuranların yakınlarının yaşamlarını koruma yükümlülüğünü yerine getirmediği saptamasının ışığında, başvuranlar bir önceki paragrafta açıklandığı anlamıyla etkili başvuru yollarından yararlanma hakkına sahiptir.

114. Buna göre, yetkili makamlar başvuranların yakınlarının kaybolması konusunda etkili bir soruşturma yürütmekle yükümlüydü. Yukarıda açıklanan gerekçelerden dolayı (bkz. 91-93. paragraflar), 13. maddeye uygun ve 2. maddenin getirdiği soruşturma yükümlülüğüne nazaran daha geniş kapsamlı olabilecek türden etkili bir ceza soruşturmasının yürütüldüğünü söylemek mümkün değildir (bkz. yukarıda anılan *Kaya - Türkiye* kararı, s. 330-31, § 107). Bu nedenle Mahkeme, başvuranların yakınlarının kaybolması ve ölümü bağlamında etkili başvuru yapma haklarından ve tazminat talebi de dahil, kullanabilecekleri diğer iç hukuk yollarına erişimden mahrum bırakıldıklarını saptamıştır.

Sonuç olarak, Sözleşmenin 13. maddesi ihlal edilmiştir.

VII. SÖZLEŞMENİN ESKİ 25. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

115. Başvuranlar, bireysel başvuru haklarını kullanmalarının Sözleşmenin eski 25/1 maddesine (şimdi 34. madde ile değiştirilmiştir) aykırı olarak ciddi biçimde engellendiği konusunda şikâyetçi oldular. Söz konusu madde şöyledir:

“Bu Sözleşmede tanınan hakların Yüksek Sözleşmeci Taraflardan birince ihlalinden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek kişi, devlet dışı her kuruluş veya özel kişilerden oluşan her topluluk, hakkında şikâyet vaki olan Yüksek Sözleşmeci Tarafın bu konuda Komisyonun yetkisini tanıdığını bildirmiş olması halinde, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine sunulacak bir dilekçe ile Komisyona başvuruda bulunabilir. Yüksek Sözleşen Taraflardan böyle bir bildirimde bulunmuş olanlar, bu hakkın etkin bir biçimde kullanılmasına hiçbir suretle engel olmamayı taahhüt ederler.”

116. Başvuranlar çağrıldıklarını ve Komisyon’a yaptıkları başvurularla ilgili sorgulandıklarını belirtti. Mehmet Emin Akdeniz iki gece polis tarafından tutuldu ve Aydın Demir polis tarafından bir gece tutulduktan sonra sorgulandı. Seyithan Atala askerde olsa da, yerine kardeşi Aziz çağrıldı. Bunlar, Devletin Sözleşmenin eski 25. maddesinde belirtilen yükümlülüğüne aykırıydı.

117. Hükümet bu konuda herhangi bir beyanda bulunmadı. Komisyonda, başvuranları dava ile ilgili bilgilerine başvurmak için çağırıldığını ve neden başvuru yaptıklarını sormadığını söyleyen Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı Bekir Selçuk’un sağladığı kanıtla atıfta bulundular.

118. Mahkeme, başvuranların ya da potansiyel başvuranların yetkili makamlardan şikâyetlerini geri çekmeleri ya da değiştirmeleri yönünde hiçbir baskı görmeden Komisyon ile serbest bir şekilde iletişim kurma olanağına sahip olmalarının, eski 25. madde (şimdi 34. madde ile değiştirilmiştir) ile kurulan bireysel başvuru sisteminin etkili bir biçimde işlemesi açısından son derece önemli olduğunu hatırlatır (bkz. yukarıda anılan *Akdivar ve Diğerleri - Türkiye* kararı, s. 1219, § 105; 18 Aralık 1996 tarihli *Aksoy - Türkiye* kararı, *Raporlar* 1996-VI, s. 2288, § 105; yukarıda anılan *Kurt - Türkiye* kararı, s. 1192, § 159, ve 28 Temmuz 1998 tarihli *Ergi - Türkiye* kararı, *Raporlar* 1998-IV, s. 1784, § 105). Bu bağlamda “baskı” ibaresi yalnızca doğrudan zor

kullanmayı ve aleni gözdağı vermeye yönelik eylemleri değil aynı zamanda başvuruları Sözleşmeyle sağlanan hak arama yolunu kullanmaktan vazgeçirmek ya da kullanma konusunda cesaretlerini kırmak amacını güden diğer her türden uygunsuz dolaylı eylemi ya da teması kapsar (bkz. yukarıda anılan Kurt kararı, *loc. cit.*)

Ayrıca, yetki makamlarla başvuran arasındaki temasların 25. maddenin 1. paragrafı bağlamında kabul edilemez uygulamalar düzeyine ulaşmış ulaşmadığı, davaya özgü koşulların ışığında saptanmalıdır. Bu bağlamda, şikâyet sahibinin savunmasız ya da yetkili makamlar karşısında etkilenebilir konumda olup olmadığı dikkate alınmalıdır (bkz. yukarıda anılan *Akdıvar ve Diğerleri* ile *Kurt* kararları, sırasıyla s. 1219, § 105, ve s. 1192-93, § 160). Önceki davalarda Mahkeme, başvuran köylülerin savunmasız konumlarını Türkiye'nin güneydoğusunda yetkililere karşı yapılan şikâyetlerin haklı bir misilleme korkusuna neden olabileceği gerçeğini göz önünde bulundurmuş ve başvuruların Komisyona yaptıkları başvurularla ilgili olarak sorgulanmalarının Sözleşmenin 25. maddesinin ihlalini teşkil edecek şekilde bireysel başvuru hakkının kullanımını engelleyen, yasadışı ve kabul edilemez bir baskı niteliğinde olduğunu tespit etmiştir (*a.g.y.*).

119. İşbu davada, başvuranların Komisyona yaptıkları başvurular hakkında polis ve cumhuriyet savcıları tarafından sorgulandığı saptanmıştır. Seyithan Atala askerde olduğu için sorgulanmamışsa da, onun yerine kardeşi çağrıldı. Başvuranların ikisi (Mehmet Emin Akdeniz ve Aydın Demir) gözaltında tutuldu. Başvuranlara neden başvuru yaptıkları soruldu ve en az beş örnekte (Aziz Atala, Sabri Tutuş, Kemal Taş, Mehmet Emin Akdeniz ve Aydın Demir) başvuruların gerçek olup olmadığını belirlemek için, başvuranlar adına Komisyona sunulan belgeler kendilerine gösterildi.

120. Mahkeme, yetkili makamların şikâyetlerle ilgili olayların soruşturulmasının ötesine geçen bu tür temaslarından dolayı kendilerini tehdit altında hissetmiş olmaları gerektiğini saptamıştır. Bu durum, Sözleşme organlarına yaptıkları başvuruya haksız bir müdahaledir.

121. Bu nedenle, davalı Devlet Sözleşmenin eski 25. maddesinin 1. paragrafından kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirmemiştir.

VIII. YETKİLİ MAKAMLARIN SÖZLEŞMENİN 2, 5 VE 13. MADDELERİNİ İHLAL EDEN UYGULAMALARI İDDİASI

122. Başvuranlar, Türkiye'nin güneydoğusunda 1993-1994 yılları arasında 5. maddeye aykırı biçimde resmi olarak müsamaha gösterilen kaybetme uygulamasının, 5. maddeye aykırı biçimde kayıplar ve varsayılan ölüm vakaları konusunda etki bir soruşturma yürütmeme uygulamasının ve 13. maddenin ağır bir ihlali olacak şekilde, etkili hukuk yollarını sağlamama uygulamasının var olduğunu iddia etti. Türkiye'nin güneydoğusundaki olaylarla ilgili ve Komisyonun ve Mahkemenin bu hükümlerin ihlal edildiğini saptadığı diğer davalara atıfta bulundular.

123. Yukarıda anıldığı şekliyle 2., 5. ve 13. maddelerle ilgili saptamaları bağlamında Mahkeme, bu davada saptanan eksikliklerin yetkili makamlar tarafından benimsenen uygulamaların bir parçası olup olmadığını belirlemeye gerek görmemiştir.

IX. SÖZLEŞMENİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI

124. Sözleşmenin 41. maddesi şu şekildedir:

“Mahkeme işbu Sözleşme ve protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmecî Tarafın iç hukuku bu ihlali ancak kısmen telafi edebiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, hakkaniyete uygun bir surette, zarar gören tarafın tatminine hükmeder.”

A. Maddi tazminat

125. Başvuranlar, yakınlarının ailenin çiftçilik faaliyetlerine katkı sağladıkları ve geride bakmakla yükümlü kişiler bıraktıkları gerekçesiyle gelir kaybını ve yakınlarını ararken yaptıkları seyahat masraflarını da içerecek şekilde maddi tazminat talebinde bulundu. O dönemde Türkiye’deki ortalama yaşam süresi ve çiftçilik faaliyetleri için geçerli tarımsal ürün fiyatları dikkate alınarak aktüaryel çizelgelere göre gelir kaybı hesaplaması sonucunda aşağıda belirtilen tutarlar saptanmıştır.

Mehmet Salih Akdeniz (kaybolduğunda 68 yaşındaydı) geride bir dul eş bıraktı. Dört yetişkin erkeği de içeren aile, yaklaşık 100 dönümlük bir alanı ekerek yılda 2 ton tütün üretiyordu ve 150 koyun ve keçi satıyordu. Yıllık 2.936,39 İngiliz sterlini (GBP) gelir payı temelinde, gelir kaybı 12.920,12 GBP tutarında gerçekleşti.

Mehmet Şah Atala (kaybolduğunda 24 yaşındaydı) geride dul bir eş ve kız çocuğu bıraktı. Ailesi çiftçiydi ve yaklaşık 850–900 İngiliz dönümü arazi üzerinde yılda yaklaşık iki ton tütün ve bir ceviz yetiştiriyordu ve 100 koyun ve keçi satıyordu. Ailedeki on kardeş araziyi birlikte ekiyordu ve yıllık 1.147,24 GBP gelir payı üzerinden, toplam gelir payı 24.321,49 GBP olarak hesaplandı. Başvuranın kardeşini aramak üzere Bolu, Muş ve Elazığ’a gitmek için sattığı 50 keçi için 2.720,60 GBP talep edildi. Bu eklenerek toplam tutar 27.042,09 GBP olarak hesaplandı.

Celil Aydoğu (52 yaşındaydı) geride bir dul eş ve sekiz kız çocuğu bıraktı. 120 dönüm arazi üzerinde yılda yaklaşık 1,5 ton tütün ve 5 ton ekin yetiştiriyordu ve 50 koyun ve keçi satıyordu. Yıllık 5.954,72 GBP gelir üzerinden toplam gelir kaybı için 57.760,78 GBP talep edildi.

Nusreddin Yerlikaya (40 yaşındaydı) geride bir dul eş ve dokuz çocuk bıraktı. Kardeşini de içeren ailesi çiftçilikle uğraşıyordu ve 150 dönüm arazi üzerinde yılda yaklaşık 1,5 ton tütün ve 4 ton buğday yetiştiriyordu ve 100 koyun ve keçi satıyordu. Yıllık 4.206,55 GBP gelir payı temelinde, gelir kaybı 66.547,62 GBP olarak hesaplandı.

Bahri Şimşek (41 yaşındaydı), geride bir dul eş ve en büyüğü 10 yaşında olan dokuz çocuk bıraktı. Yaklaşık 150 dönüm arazi üzerinde yılda yaklaşık 1,5 ton tütün ve buğday yetiştiriyordu ve 100 koyun ve keçi satıyordu. Yıllık 8.194,57 GBP gelir üzerinden toplam gelir kaybı için 126.196,38 GBP talep edildi. Bundan başka, Kıbrıs’taki savaşta yaralanan Bahri Şimşek, öldüğü dönemde gazi statüsüyle maaş almaktaydı. Kaybolduktan sonra, ailesi ölümünü kanıtlayamadığı için, Hükümet Şimşek’in maaşını ailesine vermeyi reddetti. 1993 yılı Ekim ayı ile 1997 yılı Temmuz ayı arasında ki dönem için (45 ay), 1997 için geçerli aylık 15.750.000 TL (62,96 GBP) temelinde ve % 3,5 basit faiz uygulanarak, 3.205,06 GBP tutarında tazminat talep edildi. Böylece toplam tazminat talebi 129.401,44 GBP oldu.

Abdo Yamuk (48 yaşındaydı) geride iki dul eş ve çocuklar bıraktı. Dört yetişkin erkeği de içeren aile, yaklaşık 200 dönüm arazi üzerinde yılda yaklaşık 1,5 ton tütün, 1 ton fasulye yetiştiriyordu ve 100 koyun ve keçi satıyordu. Yıllık 2.212,54 GBP gelir payı üzerinden, toplam gelir payı 26.550,48 GBP için tazminat talep edildi. Başvuranın kardeşini aramak üzere Bolu ve Elazığ’a gitmek için sattığı 50 keçi için 2.720,60 GBP

tazminat talep edildi. Bu eklenerek toplam tazminat tutarı 29.271,08 GBP olarak hesaplandı.

Hasan Avar (45 yaşındaydı) geride bir dul eş ve sekiz çocuk bıraktı. Ailenin diğer iki yetişkin erkeğiyle birlikte 150 dönüm arazi üzerinde yılda 2 ton tütün, 3 ton buğday yetiştiriyordu ve yılda 150 koyun ve keçi ile süt ürünleri satıyordu. Yıllık 3.387,09 GBP gelir payı üzerinden, toplam gelir payı 45.725,72 GBP için tazminat talep edildi.

Mehmet Şerif Avar (24 yaşındaydı) geride iki dul eş ve altı çocuk bıraktı. Babasıyla birlikte çiftçilik yapıyor ve yılda 1,5 ton tütün üretiyordu ve 150 koyun ve keçi satıyordu. Yıllık 5.326,47 GBP gelir payı üzerinden, toplam gelir kaybı 112.921,16 GBP için tazminat talep edildi.

Behçet Tutuş (44 yaşındaydı) geride bir dul eş ve yedi çocuk bıraktı. Dört yetişkin erkeği de içeren aile, 350 dönüm sulak arazi üzerinde yılda 2 ton tütün, 3 ton buğday yetiştiriyordu ve 67 koyun ve keçi satıyordu. Yıllık 1.998,11 GBP gelir payı üzerinden, toplam gelir kaybı 27.973,54 GBP için tazminat talep edildi. Behçet Tutuş'un üstünde bulunan ve gözaltında bir asker tarafından alınan 1.140,21 GBP için de tazminat talep edildi ve toplam tutar 29.113,75 GBP oldu.

Turan Demir (34 yaşındaydı) geride bir dul eş ve üç çocuk bıraktı. Dört kardeşi de içeren ailesi, 500 dönüm araziye birlikte ekiyordu ve yılda 4 ton tütün, 1 ton fasulye ve buğday ve sebze yetiştiriyordu, büyükbaş hayvancılık yapıyordu 100 koyun ve keçi satıyordu. Yıllık 3.086,63 GBP gelir payı üzerinden, toplam gelir kaybı 56.176,67 GBP için tazminat talep edildi.

Ümit Taş (16 yaşındaydı) diğer iki yetişkin erkekle birlikte babasının 100 dönümlük arazisini ekiyordu ve yılda 2 ton tütün ve buğday yetiştiriyordu ve 80 koyun ve keçi satıyordu. Yıllık 2.440,16 GBP gelir payı üzerinden, toplam gelir kaybı 56.123,68 GBP için tazminat talep edildi.

126. Hükümet, talep edilen miktarların aşırı olduğunu ve gerçek temellerden yoksun olduğunu belirtti. Kabaca belirtilen rakamlar üzerinden tazminat talep edilmesi Kabul edilebilir değildi. Hükümete göre, mal kaybıyla ilgili bir iddia olmadığından, koyun, keçi ve tarımsal ürün üzerinden tazminat talep edilmesi yersizdi. Hükümet, İngiltere'de kullanılmak üzere tasarlanan aktüaryel çizelgelerin başvurular tarafından uygulanabilirliğine itiraz etti. Herhangi bir tazminat talebinin uygun biçimde belgelendirilmesi gerekirdi.

127. Başvuranın kazanç kaybına ilişkin talebiyle ilgili olarak, AİHM'nin içtihadı, başvuranın tazminat talebi ve AİHS ihlali arasında bir sebep-sonuç bağı bulunmasının gerektiğini ve bunun, uygun olan durumlarda, kazanç kaybına ilişkin tazminatı içerebileceğini belirlemiştir (bkz. diğer kararların yanı sıra, 13 Haziran 1994 tarihli *Barberà, Messegué ve Jabardo – İspanya* kararı (*Madde 50*), Seri A no. 285-C, s. 57-58, §§ 16-20, ve yukarıda anılan *Çakıcı - Türkiye* kararı, § 127).

128. İhlalin yol açtığı kaybın yapısı gereği belirsiz olması, bir başvuranın yaşadığı maddi kayıpların tam olarak eski hale getirilmesi (*restitutio in integrum*) için gereken tutarın kesin olarak hesaplanmasını engelleyebilir (18 Ekim 1982 tarihli *Young, James ve Webster – Birleşik Krallık* kararı (*eski Madde 50*), Seri A no. 55, s. 7, § 11). Gelecekte oluşan kayıpların değerlendirilmesi konusunda çok sayıda belirsizlik olmasına rağmen bir tazminat tutarına hükmedilmesi mümkündür; yine de, aradan geçen süre ne kadar uzarsa ihlal ile kayıplar arasındaki bağlantı o denli belirsiz hale gelmektedir. Bu tür durumlarda karar verilmesi gereken konu, başvurana verilmesine hükmedilmesi gereken geçmişteki ya da gelecekteki maddi kayıp bağlamında Mahkemenin makullük kıstasını dikkate alarak takdir yetkisini kullanıp belirleyeceği adil tatminin düzeyidir (6 Kasım 1989 tarihli *Sunday Times – Birleşik Krallık* kararı

(*eski Madde 50*), Seri A no. 38, s. 9, § 15; 25 Temmuz 2000 tarihli *Lustig-Prean ve Beckett – Birleşik Krallık* kararı (Madde 41), sayı 31417/96 ve 32377/96 (Bölüm 3), §§ 22-23, Mahkemenin resmi *Hüküm ve Karar Raporları*'nda yayımlanacak).

129. Mahkeme, başvuranların kayıp olan yakınlarının ölümlerinden Sözleşmenin 2. Maddesi bağlamında yetkili makamların sorumlu olduklarını tespit etmiştir (yukarıda 89. paragraf). Bu koşullar altına, 2. maddenin ihlal edilmesiyle bu kişilerin ailelerine sağladıkları mali desteğin kaybı arasında nedensel bir bağ vardır. Kayıp kişilerin çiftçilik faaliyeti sonucu elde edilen gelir konusunda başvuranlar tarafından verilen rakamlar belgelerle desteklenmemektedir ve, kaçınılmaz olarak, bir ölçüde spekülatif olarak değerlendirilse de, Mahkeme, Hükümetin başvuranların hesaplamalarının gerekçeleri ile çelişen ayrıntılı herhangi bir sav ortaya koymadığını kaydeder. Hükümet, kendilerince makul olarak değerlendirilen bir rakam da önermemiştir. Ayrıca, Bahri Şimşek'in gazi aylığı konusunda yapılan talebe de karşı çıkmamıştır.

130. Mahkeme, evli olmayan ve babasıyla birlikte çalışan Ümit Taş'ın durumu hariç, başvuranların yakınlarının kaybolmadan ve ölmeden önce çiftçilik yaparak eşlerine ve çocuklarına mali destek sağladıkları konusunda tatmin olmuştur. Ölmemiş olmaları halinde, yaşları da dikkate alındığında, bu desteği bir süre daha sürdüreceklerini öngörmek mümkündür. Buna göre, kayıp kişilerin yakınlarına mali destek kaybını yansıtan bir tazminat ödenmesi ve Ümit Taş'ın durumunda çiftlikte sağladığı desteğin kaybı için babasına bir tazminat ödenmesi uygun olacaktır. Kayıp kişileri aramak için yapılan yolculukların masraflarını karşılamak üzere koyun ve keçi satılmasıyla ilgili tazminat talebi konusunda Mahkeme, bu masrafların miktarının ayrıntılı bir şekilde açıklanmadığını kaydeder, ancak bu süreçte masrafların yapılmış olduğunu kabul eder. Diğer davalarda hükmedilen tazminat miktarlarını dikkate alan ve hakkaniyet ölçütünü esas alan Mahkeme, aşağıdaki tutarların ödenmesine karar vermiştir:

- i. kardeşi Mehmet Salih Akdeniz'in dul eşi için Mehmet Emin Akdeniz'e 12.000 GBP;
- ii. yeğeni Celil Aydoğdu'nun dul eşi ve mirasçıları için Mehmet Emin Akdeniz'e 35.000 GBP;
- iii. Seyithan Atala'ya seyahat masrafları ve gelir kaybı için 500 GBP ve kardeşi Mehmet Şah Atala'nın dul eşi ve kızı için Seyithan Atala'ya 20.000 GBP;
- iv. kardeşi Nusreddin Yerlikaya'nın dul eşi ve çocukları için Ramazan Yerlikaya'ya 45.000 GBP;
- v. kardeşi Bahri Şimşek'in dul eşi ve çocukları için Keleş Şimşek'e gelir kaybı için 80.000 GBP ve maaş kaybı için 3.200 GBP;
- vi. Süleyman Yamuk'a seyahat masrafları ve gelir kaybı için 500 GBP ve kardeşi Abdo Yamuk'un dul eşleri ve çocukları için Süleyman Yamuk'a 20.000 GBP;
- vii. kardeşi Hasan Avar'ın dul eşi ve çocukları için Sabri Avar'a 30.000 GBP;
- viii. Mehmet Şerif Avar'ın dul eşleri ve çocukları için Sabri Avar'a 70.000 GBP;
- ix. Babası Behçet Tutuş'un dul eşi ve çocukları için Sabri Tutuş'a gelir kaybı için 20.000 GBP ve gözaltında üstünden alınan para için 1.140 GBP;
- x. Turan Demir'in dul eşi ve çocukları için Aydın Demir'e 35.000 GBP;
- xi. Kemal Taş'a 10.000 GBP.

Bu tutarlar, ödeme gününde geçerli olan kur üzerinden Türk Lirası'na çevrilecektir.

B. Manevi tazminat

131. Kayıp kişilerin ve ailelerinin maruz kaldığı ciddi ihlallere atıfta bulunan başvurular, her bir kayıp kişi için 40.000 GBP ve kendileri için 10.000 GBP maddi tazminat talep etti.

132. Hükümet, tazminat tutarının başvuruları haksız şekilde zenginleştirmemesi gerektiğini belirtti. Bununla birlikte talepler aşırı abartılıydı ve süren ihlallerden kaynaklanan zarar şeklinde hayali bir unsur içeriyordu. Ayrıca tutarlar, benzer davalarda Mahkeme tarafından hükmedilen tutarlara göre orantısızdı.

133. Kayıp on bir kişi açısından manevi tazminat talebi bağlamında Mahkeme, geride kalan eş ve çocuklara ve, uygun olan durumlarda, geride kalan ebeveyn ve kardeşlerden oluşan başvurulara manevi tazminat ödenmesine karar verildiğini kaydeder. Mahkeme daha önce, kaybolmasından ya da ölümünden önce keyfi gözaltı ya da işkenceye maruz kaldığı saptanan ölen kişi için, varislerine verilmek üzere, tazminata hükmetmiştir (bkz. yukarıda anılan *Kurt - Türkiye* kararı, §§ 174-175, ve yukarıda anılan *Çakıcı - Türkiye* kararı, § 130). Mahkeme, kaybolduktan sonra akıbetleri halen öğrenilemeyen kayıp kişilerin gözaltına alınması, kötü muameleye maruz kalması ve varsayılan ölümleri bağlamında 2., 3., 5. ve 13. maddelerin ihlal edildiğinin saptandığını kaydeder. Benzer davalardaki tazminat tutarlarını dikkate alan Mahkeme, mevcut davanın koşulları bağlamında kayıp kişilerin eş ve çocukları ve Ümit Taş'ın durumunda varislerine ödenmek ve ödeme gününde geçerli olan kur üzerinden Türk Lirası'na çevrilmek üzere, her bir kayıp kişi için başvurulara 20.000 GBP ödenmesini uygun görmüştür.

134. Mahkeme, başvurular açısından ise 3. maddenin ihlal edilmediğini saptamıştır. Bununla birlikte, Mahkeme tarafından saptanan ihlaller bağlamında zarar gördüklerine şüphe yoktur ve 41. maddenin amacı kapsamında zarar gören taraf olarak nitelendirilebilirler (bkz. yukarıda anılan *Çakıcı - Türkiye* kararı, § 130 sonunda). Mahkeme, ihlallerin ağırlığını ve hakkaniyet ölçütünü gözetererek, her bir başvurana 2.500 GBP ödenmesine karar vermiştir.

C. Maliyet ve harcamalar

135. Başvurular avukat ücreti ve giderler için 26.688,25 GBP talep etti. Bu tutar İngiltere'deki yasal temsilcilerinin ücretleri ve harcamaları için 21.683,25 GBP ve Türkiye'deki avukatlarının ücretleri ve masrafları için 5.005 GBP'yi kapsıyordu.

136. Mahkeme, başkaca bir açıklama yapmaksızın, yargılama giderleri için yapılan talebin gereksiz ve aşırı harcamalardan oluştuğunu belirtti.

137. Mahkeme, çok sayıda başvuruyu kapsayan ve iki ayrı oturumda Türkiye'de tanıkların dinlenmesini içeren davanın karmaşık bir yapıda olduğunu kaydeder. Başvurular tarafından talep edilen tutara ilişkin ayrıntıları değerlendiren Mahkeme, her türlü katma değer vergisiyle birlikte 26.600 GBP ödemesine, bu tutardan Avrupa Konseyinden hukuki destek olarak alınan 17.500 Fransız frankının (FRF) düşülmesine karar vermiştir. Bu tutar, başvuruların adli tatmin taleplerinde belirttikleri İngiliz sterlini banka hesabına ödenecektir.

D. Gecikme faizi

138. Mahkemeye ulaşan bilgiye göre, bu kararın verildiği tarihte İngiltere'de uygulanan yıllık yasal faiz oranı % 7,5'tir.

BU GEREKÇELERE DAYANARAK MAHKEME

1. Sözleşmenin 2. maddesine aykırı biçimde başvuruların yakını on bir kişinin ölümünden Devletin sorumlu olduğuna bire karşı altı oyla;
2. Davalı Devletin yetkili makamlarının kayıp on bir kişinin ölümüne ilişkin olaylara dair etkili bir soruşturma yürütmemelerinden ötürü Sözleşmenin 2. maddesinin ihlal edildiğine bire karşı altı oyla;
3. Kayıp on bir kişi açısından Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine bire karşı altı oyla;
4. Başvurular açısından Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edilmediğine bire karşı altı oyla;
5. Sözleşmenin 5. maddesinin 1. paragrafının ihlal edildiğine oybirliğiyle;
6. Sözleşmenin 13. maddesinin ihlal edildiğine bire karşı altı oyla;
7. Devletin Sözleşmenin eski 25. maddesinden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmediğine bire karşı altı oyla;
8. (a) Davalı Devletin üç ay içinde, ödeme gününde geçerli olan kur üzerinden Türk Lirasına çevrilmek üzere aşağıda belirtilen tutarlarda maddi tazminat ödemesine:
  - (i) kardeşi Mehmet Salih Akdeniz'in dul eşi için Mehmet Emin Akdeniz'e 12.000 (on iki bin) İngiliz sterlini;
  - (ii) yeğeni Celil Aydoğdu'nun dul eşi ve mirasçıları için Mehmet Emin Akdeniz'e 35.000 (otuz beş bin) İngiliz sterlini;
  - (iii) Seyithan Atala'ya 500 (beş yüz) İngiliz sterlini ve kardeşi Mehmet Şah Atala'nın dul eşi ve kızı için Seyithan Atala'ya 20.000 (yirmi bin) İngiliz sterlini;
  - (iv) kardeşi Nusreddin Yerlikaya'nın dul eşi ve çocukları için Ramazan Yerlikaya'ya 45.000 (kırk beş bin) İngiliz sterlini;
  - (v) kardeşi Bahri Şimşek'in dul eşi ve çocukları için Keleş Şimşek'e 83.200 (seksen üç bin iki yüz) İngiliz sterlini;
  - (vi) Süleyman Yamuk'a 500 (beş yüz) İngiliz sterlini ve kardeşi Abdo Yamuk'un dul eşleri ve çocukları için Süleyman Yamuk'a 20.000 (yirmi bin) İngiliz sterlini;
  - (vii) kardeşi Hasan Avar'ın dul eşi ve çocukları için Sabri Avar'a 30.000 (otuz bin) İngiliz sterlini;
  - (viii) Mehmet Şerif Avar'ın dul eşleri ve çocukları için Sabri Avar'a 70.000 (yetmiş bin) İngiliz sterlini;
  - (ix) Behçet Tutuş'un dul eşi ve çocukları için Sabri Tutuş'a 21.140 (yirmi bir bin yüz kırk) İngiliz sterlini;

- (x) Turan Demir'in dul eşi ve çocukları için Aydın Demir'e 35.000 (otuz beş bin) İngiliz sterlini;
- (xi) Kemal Taş'a 10.000 (on bin) İngiliz sterlini;
- (b) yukarıda bahsedilen üç aylık sürenin aşılması halinde ödeme tarihine kadar geçen süre için yıllık % 7,5 oranında basit faiz uygulanmasına bire karşı altı oyla;
9. (a) Davalı Devletin üç ay içinde, ödeme gününde geçerli olan kur üzerinden Türk Lirasına çevrilmek üzere, başvuruların her birine aşağıda belirtilen tutarlarda manevi tazminat ödemesine:
- (i) kayıp olan yakınlarının mirasçıları için 20.000 (yirmi bin) İngiliz sterlini;
- (ii) 2.500 (iki bin beş yüz) İngiliz sterlini;
- (b) yukarıda bahsedilen üç aylık sürenin aşılması halinde ödeme tarihine kadar geçen süre için yıllık % 7,5 oranında basit faiz uygulanmasına bire karşı altı oyla;
10. (a) Davalı Devletin üç aylık süre içinde başvurulara, kendileri tarafından belirlenmiş İngiltere'deki banka hesabına, her türlü katma değer vergisiyle birlikte, ödeme gününde geçerli olan kur üzerinden İngiliz sterlinine çevrilmek üzere, masraflar ve harcamalar için 26.600 (yirmi altı bin altı yüz) İngiliz sterlini ödemesine, bu tutarın bu kararın verildiği tarihte geçerli olan kur üzerinden İngiliz sterlinine çevrilmek üzere 17.500 (on yedi bin beş yüz) Fransız frankı eksik ödenmesine;
- (b) yukarıda bahsedilen üç aylık sürenin aşılması halinde ödeme tarihine kadar geçen süre için yıllık % 7,5 oranında basit faiz uygulanmasına oybirliğiyle;
11. Başvuruların adil tazminle ilgili diğer taleplerin *reddine* oybirliğiyle

karar vermiştir.

İngilizce olarak hazırlanmış ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 77. maddesinin 2. ve 3. paragrafları uyarınca maddeleri uyarınca 31 Mayıs 2001 tarihinde yazılı olarak tebliğ edilmiştir.

Erik FRIBERGH
Yazı İşleri Müdürü

András BAKA
Başkan

Sözleşmenin 45. maddesinin 2. paragrafı ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 74. maddesinin 2. paragrafı uyarınca aşağıdaki iki kısmi muhalefet şerhi bu karara eklenmiştir:

- (a) Bay Fischbach'in kısmi muhalefet şerhi;
- (b) Bay Gölcüklü'nün kısmi muhalefet şerhi.

A.B.B.
E.F.

YARGIÇ FISCHBACH'IN KISMİ MUHALEFET ŞERHİ

(Çeviri)

Mevcut davanın 8 Temmuz 1999 tarihli Çakıcı – Türkiye kararında belirtilen ve 3. maddenin ihlaliyle ilgili karar verirken dikkate alınması gereken özel koşulları sağladığı kanaatinde olduğumdan, başvuranlar bakımından 3. maddenin ihlal edildiği yönünde oy kullandım.

Başvuranlardan sadece birisinin söz konusu olaylara tanık olduğu doğruysa da, başvuranların bir bölümünün askeri operasyonun içinde kaldıkları ve üçünün askerler tarafından gözaltına alındığı kaydedilmelidir. Olay tarihinde Alaca ilçesinde olmayan diğer üç başvuran, neler olup bittiğini ve operasyon sonunda kaybolan kişilerin akıbetini öğrenmek amacıyla hemen gereken adımları atmıştır.

Sadece üç vakada bir mağdurla başvuran arasında ebeveyn-çocuk bağı olduğu; diğer başvuranların kaybolan kişilerin ya kardeşleri ya da bir vakada olduğu üzere amcası olduğu da doğrudur. Bununla birlikte, tüm başvuranlar aynı bekleme, endişe ve sıkıntı hali içerisinde ve defaten yaptıkları başvurular karşısında yetkili makamların ilgisiz ve duyarsız kalması sabit bir hayal kırıklığı yaratmıştır.

Hal böyleyken, kayıp kişilerle olan yakın akrabalık bağları üzerinden başvuranlar arasında ayrıma gidilmesinin ve bu temelde başvuranların bir kısmı için ihlal kararı verilirken diğerleri için verilmemesinin makul olmadığı kanaatindeyim.

YARGIÇ GÖLCÜKLÜ’NÜN KISMİ MUHALEFET ŞERHİ

(Çeviri)

1. Kayıp oldukları değerlendirilen bu kişilerin ölmüş oldukları makul şüphenin ötesinde kanıtlanmayıp sadece tahmin edildiğinden ve varsayıldığından, bu davada 2. maddenin uygulanamayacağı ve eğer dava incelenecekse, bu incelemenin Mahkemenin ve Komisyonun Kurt – Türkiye davasındaki içtihadı ve Komisyonun Timurtaş – Türkiye davasındaki içtihadı uyarınca 5. Madde altında yapılması gerektiği kanaatindeyim. Çakıcı ve Ertak davalarına atıfta bulunulmasının yanlış olduğu görüşümdedir; bu iki davada mağdurların ölmüş oldukları tespit edilmişti. Mevcut davada ise yalnızca başvuruların yakınlarının gözaltına alındığı bilinmektedir ve ilgili on bir kişi kayıtlarda kayıp olarak geçmektedir.

Daha fazla ayrıntı için *duruma göre uyarlanacak şekilde* Timurtaş – Türkiye davasında bu konuyla ilgili yazdığım muhalefet şerhine bakılabilir.

2. Mahkeme kararında mağdurların gözaltında kötü muameleye maruz kaldıkları gerekçesiyle 3. Maddenin ihlal edildiği saptandı. Dosyada, başvuruların iddialarından başka bu konuyla ilgili hiçbir kanıt belge bulamadım. Mahkeme şunu söylemektedir: “Kanıtlar sadece soğuk nedeniyle değil korku ve akıbetlerinin belirsizliği nedeniyle ıstırap çektiklerini gösterdi.” (98. paragraf). Korku ve ıstırap her tutuklunun yaşayabileceği ortak hissiyatlar değil midir? Ve bunun 3. madde kapsamına giren bir muamele olduğu düşünülebilir mi?

Mağdurların yaşamış olabilecekleri rahatsızlık ve sıkıntılarla ilgili olarak, ülkenin bu kısmında güvenlik güçlerinin de neredeyse bu denli zor koşullar altında yaşamak zorunda olduklarını belirtmek gerekir.

3. Mahkeme usul bakımından 2. maddenin ihlal edildiğine karar verdiğinden, 13. Madde bağlamında farklı unsurlar ortaya çıkmamıştır; unsurlar aynı olaylardır. Dört yeni kararda Mahkeme şunu saptamıştır (*Hugh Jordan - Birleşik Krallık*, no. 24746/94 (Sect. 3), 4 Mayıs 2001, §§ 164 ve 165; *Kelly ve Diğerleri - Birleşik Krallık*, no. 28883/95 (Sect. 3), 4 Mayıs 2001, §§ 158 ve 159; *McKerr - Birleşik Krallık*, no. 30054/96 (Sect. 3), 4.5.2001, §§ 175 ve 176; ve *Shanagan - Birleşik Krallık*, no. 37715/97 (Sect. 3), 4 Mayıs 2001, §§ 139 ve 140):

“Başvuranın yetkililerin faili olduğu öldürme olayının soruşturulmasıyla ilgili şikâyetleri bağlamında, bu konular yukarıda 2. maddenin usulü bakımından incelenmiştir... Mahkeme mevcut davada farklı bir unsurun oluşmadığı kanaatindedir.

Mahkeme Sözleşmenin 13. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.”

4. Mahkemenin içtihadı uyarınca, başvurular bakımından 3. Maddenin ihlal edilmediği kanaatindeyim.

5. 41. maddenin uygulanması bakımından, özellikle de “gelir kaybı” hakkında varsayım ve spekülasyonlardan öte, dosyada Mahkeme tarafından hükmedilen maddi tazminat tutarını meşru kılabilecek hiçbir kanıt yoktur. Mahkemenin bu tür bir aktüaryel hesaplama için donanımlı olmadığı kanaatindeyim. Ayrıca, maddi tazminat söz konusu olduğunda “hakkaniyet ölçütü” temelinde bir tutara hükmedilmesinin gerekçesi yoktur; bu yalnızca manevi tazminat için uygundur. Mahkeme zarar için ve iddia edilen gelir kaybı için bir tazminat vermeyi düşünüyorsa, eski Mahkemenin de çeşitli kereler yaptığı gibi, bu konuda bir uzmandan rapor istemesi tercih edilir bir seçenek olacaktır. Dahası, bana göre, Hükümetin ya da Mahkemenin başvurular tarafından kabul

edilebilir herhangi bir gerekçe olmaksızın öne sürülen spekülasyonlar konusunda yorum yapması gerekmez. Bu konuyla ilgili biz uzman raporu olmadan tartışmaya girmek ya da varsayımda bulunmak temelsiz olacaktır ve bu nedenle kabul edilemez niteliktedir.

Ayrıca, karar verilen tazminat miktarları ziyadesiyle aşırıdır.

6. Sözleşme sistemi sadece “ihlal edilmiştir” ya da “ihlal edilmemiştir” konusuyla ilgilidir. “En ağır biçimde ihlal” (paragraf 106), “özellikle ağır bir biçimde ihlal” (paragraf 108), “ciddi ihlal” (paragraf 131) ya da “ihlallerin ağırlığı” yoktur. Hukuksal kararların metinlerinin her zaman objektif bir dil kullanımıyla tarafsız olması gerekir; metinlerde bu türden nitelik belirten sıfatların kullanımından kaçınılmalıdır.